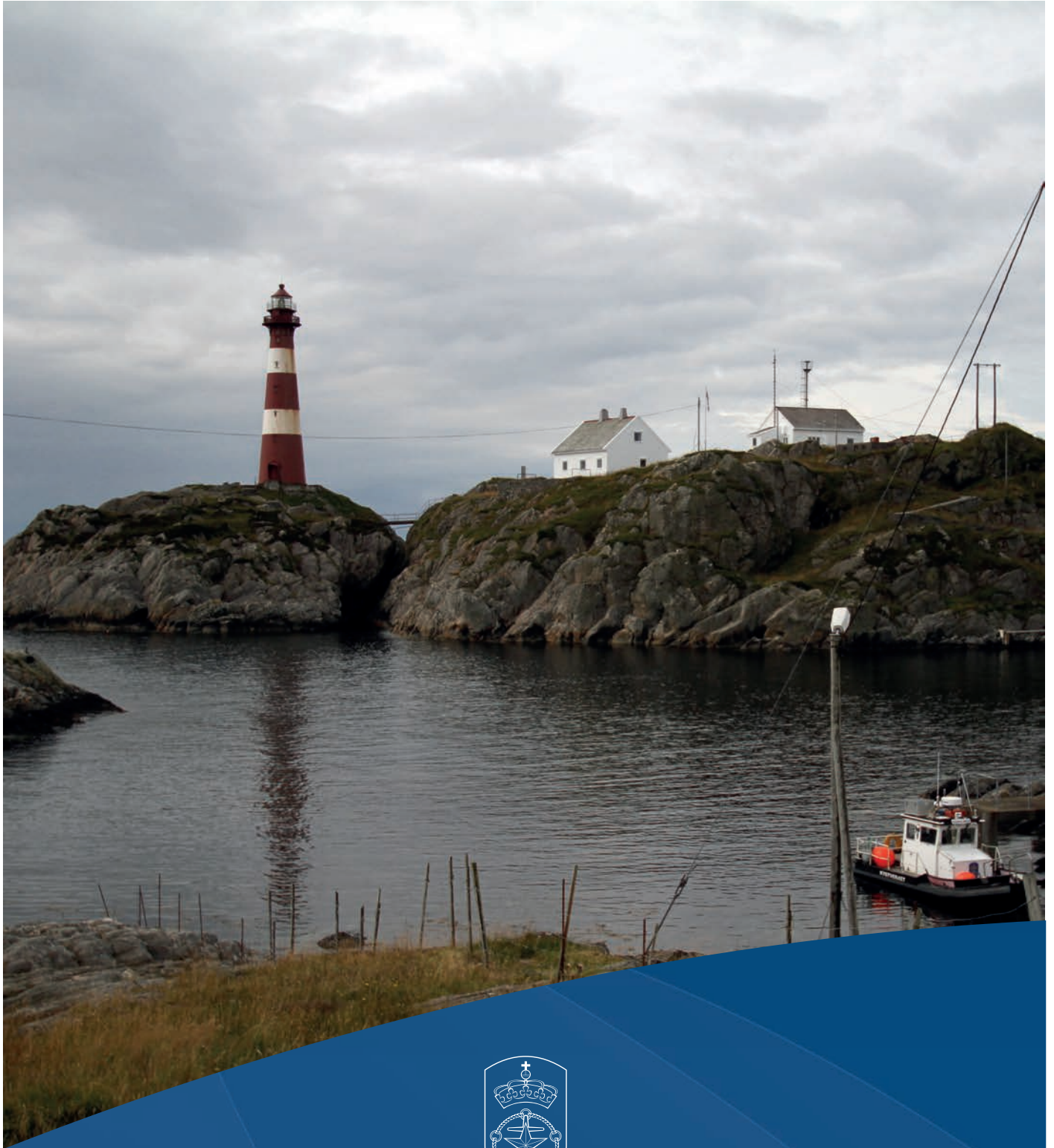

FORVALTNINGSPLAN FOR HELLISØY FYRSTASJON

FEDJE KOMMUNE • HORDALAND FYLKE

KYSTVERKET

INNHOOLD

GENERELL DEL

Kystverkets fyrstasjoner	3
Innledning	3
Fredningsprosessen.....	3
Fredning av bygningene.....	3
Fredning av området som helhet.....	3
Hensynet til den tekniske driften av fyrstasjonen	3
Vernemyndighet.....	3
Kravet om forvaltningsplan.....	3
Hensikten med forvaltningsplanen	3
Ny bruk – på fyrenes premisser.....	4
Vern gjennom bruk – viktigheten av gode leietakere	4
Forholdet mellom fredningsvedtaket og forvaltningsplanen	5
Formidling	5
Generelle retningslinjer for tiltak på fyrstasjonene.....	5
Krav til dokumentasjon av endringer og større vedlikeholdsarbeider.....	6
Krav til håndverkere	6
Veiledere for vedlikehold	6

Noen generelle punkter om antikvarisk bygningsvern og vedlikehold.....6

Grunnholdninger til vern	6
Råd for vedlikehold og istandsetting - grunnprinsipper:	6
Vedlikehold – definisjon og faglige prinsipper.....	6
Større vedlikeholdsarbeider og endringer	7
Tilbakeføring	7

SPESIELL DEL

Hellisøy fyrstasjon	8
Kart og situasjonskart.....	9
Kart over det fredete området.....	10
Kart over Hellisøy og Sekkjedalstjørn naturreservater	11
Faktaopplysninger om Hellisøy fyrstasjon.....	12

Bygningspresentasjoner

1. Fyrtårn	14
2. Fyrvokterbolig.....	20
4. Maskinhus	25
6. Naust	29

Det fredete området 32

Vedlegg 1: Oversikt over Kystverkets fyrstasjoner..... 33

Vedlegg 2: Fredningsvedtak for Hellisøy fyrstasjon..... 34

Vedlegg 3: Tilstandsoversikt Hellisøy fyrstasjon..... 48

Vedlegg 4: Tilstandsanalyse av Hellisøy fyrstasjon

1. Fyrtårn	49
2. Fyrvokterbolig.....	51
4. Maskinhus	53
6. Naust	55

Forsidefoto og andre foto i den spesielle delen: Kystverket 24.8.2017.

GENERELL DEL

Tranøy fyrstasjon på Hamarøy, Nordland. Foto: Kystverket.

Kystverkets fyrstasjoner

Innledning

Fyrstasjonene forteller om en spesiell og svært viktig del av norsk historie. Satsingen på utbyggingen av fyrvesenet er en av de største i den norske stats historie, og utbyggingen av fyrstasjonene har bidratt til å utvikle Norge til den sjøfartsnasjon vi har vært og fremdeles er. Fyrstasjonene er også omfattet av en stor og stadig økende interesse, og ikke minst har de ofte en sterkt identitetsskapende funksjon for lokalbefolkningen. De fleste fyrstasjoner er monumenter i kystlandskapet, og Kystverket er som eier forpliktet til å forvalte disse kulturminnene med respekt for dem som har vært med på å bygge opp den maritime infrastrukturen vi i dag forvalter, og med omtanke for dem som kommer etter oss.

Fredningsprosessen

På bakgrunn av "Nasjonal verneplan for fyrstasjoner", som kom i 1997, fattet Riksantikvaren i tiden frem til 2001 vedtak om fredning etter kulturminneloven av 83 fyrstasjoner. Av disse er i dag 68 helt eller delvis fremdeles i Kystverkets eie (se oversikten i vedlegg 1). I 2001 besluttet Stortinget at de siste 31 bemannede fyrstasjonene skulle avbemannes, og denne prosessen ble avsluttet i 2006. Gjennom tidene er mange fyrstasjoner solgt, men i St.prp. nr. 29 (2006 – 2007) ble den da pågående avhendingsprosessen stoppet, og det ble bestemt at Kystverket skulle eie fyrstasjonene (med unntak for mulig overføring til Direktoratet for naturforvaltning). Samtidig ble det bestemt at Kystverket skulle stå for utleie slik at fyrstasjonene kunne gjøres tilgjengelige for allmennheten. Dette innebærer at "vern gjennom bruk" vil være et viktig prinsipp for etatens forvaltning av fyrstasjonene.

Fredning av bygningene

Bygningene på fyrstasjonen er fredet i henhold til § 15 i kulturminneloven. Dette innebærer at det ikke er tillatt å rive bygningene eller deler av disse, eksteriøret må ikke bygges om, heller ikke interiøret der dette er særskilt nevnt. Planløsningen kan ikke endres, og det kan ikke skiftes ut bygnings-elementer eller materialer. Alt vedlikehold og istandsetting skal utføres med tradisjonelle

materialer og metoder tilpasset bygningenes egenart og opprinnelige bygningstekniske løsninger.

Fredning av området som helhet

Området rundt bygningene er fredet i henhold til § 19 i kulturminneloven. Hensikten er å bevare anleggets virkning i landskapet, og sørge for at anleggets karakter blir bevart. Innenfor det fredede området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendring som kan forandre områdets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Eldre strukturer som gjerder, rekkverk, jordkjellere, tekniske installasjoner osv skal ikke fjernes eller endres uten at det har vært nødvendig kontakt med vernemyndighetene. Det er viktig å bevare stedets egenart, og dette gir også en sentral premiss for hvordan det kan legges til rette for ny bruk av fyreiendommene.

Hensynet til den tekniske driften av fyrstasjonen

I fredningsvedtakene står det at fredningen ikke skal være til hinder for den tekniske driften av fyrstasjonen. Dette betyr imidlertid ikke at Kystverket uten videre kan fjerne eller gjøre endringer på teknisk utstyr, selv om dette er sikkerhetsmessig begrunnet. Andre formuleringer i de forskjellige fredningsvedtakene gjør også at det kan være nyanser i hva som er tillatt og hva som er søknadspliktig. Generelt er det best å gå ut ifra at alle tiltak er søknadspliktig, spesielt i selve fyret, som er interiørfredet. Det er viktig at regionen har en god dialog med vernemyndighetene i en tidlig fase, ikke minst fordi etaten da kan få veiledning slik at planlagte tiltak kan bli gjennomført på en måte som også best mulig ivaretar hensynet til kulturminnet.

Vernemyndighet

Ansvar for den konkrete oppfølgingen og forvaltningen av fredningsvedtakene for de enkelte fyrstasjoner er delegert fra Riksantikvaren som nasjonal vernemyndighet til fylkeskommunenes regionale kulturminneforvaltning. Det er følgelig fylkeskommunen som skal behandle søknader om dispensasjon ved tiltak som krever slik tillatelse, og det er den aktuelle region i Kystverket som kan sende søknad om dispensasjon.

Kravet om forvaltningsplan

I henhold til kgl. res. av 1. september 2006 skal det utarbeides forvaltningsplan for alle fredede eiendommer i statens eie. I forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer er det bestemt at forvaltningsplanene skal forelegges Riksantikvaren, som skal sikre at innholdet ivaretar formålet med fredningen.

Hensikten med forvaltningsplanen

Forvaltningsplanen skal både gi kunnskap om viktige generelle prinsipper for forvaltningen av fyrstasjonene som fredede kulturminner, og gi forståelse for det helhetlige miljøet og det særpreget som karakteriserer den enkelte fyreiendommen, og som skal ivaretas i vernesammenheng.

Hensikten er å sørge for et best mulig utgangspunkt for å stille de rette spørsmålene og finne de rette løsningene når det gjelder vedlikehold, bruk og utvikling av den aktuelle fyrstasjonen.

Forvaltningsplanen består av en generell del, som er felles for alle fyrstasjonene, og en spesiell del, som omhandler den enkelte fyrstasjon.

Forvaltningsplanens spesielle del vil inneholde:

- Relevante eiendomsdata
- Presentasjon av fyreiendommen som helhet, de enkelte bygninger, anlegg og tekniske installasjoner, og området.
- Vurdering av utviklingsmuligheter for fyrstasjonen som helhet samt for de enkelte bygninger
- Eventuelle spesielle forhold for den aktuelle fyrstasjon
- Bygnings- og konstruksjonsdokumentasjon (foto og tegninger)
- Tilstandsanalyse, eventuelt med konkrete forslag til tiltak
- Historisk dokumentasjon
- Fredningsvedtaket

Når det gjelder historisk dokumentasjon, vil ikke den kunne være uttømmende i forvaltningsplanen for den enkelte fyrstasjon. Det er derfor viktig at man ved planlegging av konkrete tiltak, som tilbakeføring eller formidling, går aktivt inn for å finne ytterligere informasjon. Her vil Senter for eiendom og kultur og Kystverkmusea kunne bistå regionene og leietakerne.

Senter for eiendom og kultur har ansvaret for koordineringen av etatens arbeid med forvaltningsplaner. Utarbeidelsen av de konkrete forvaltningsplanene for de enkelte fyrstasjonene gjøres i nært samarbeid mellom regionene og Senter for eiendom og kultur.

Ny bruk – på fyrenes premisser

Ny bruk gjør det ofte ønskelig og noen ganger nødvendig med endringer av bygninger og tilrettelegging på området. Det er viktig å bruke tid på å vurdere hvordan slike tiltak kan gjøres så skånsomt som mulig, og uten at fyreiendommens egenart blir skadelidende. En liten endring ett sted kan virke harmløs, og det samme kan en annen et annet sted, og en tredje... men summen av disse delene kan bli en dårlig helhet som gir en lite harmonisk utvikling av stedet. Forvaltningsplanen skal bidra til at det blir lettere å ha helheten for øye når mulige endringer vurderes. I gjennomgangen av fyreiendommen som helhet og de enkelte bygninger blir det konkretisert forhold som det vil være viktig å ta hensyn til ved planlegging av større

vedlikeholdsarbeider og endringer, og det indikeres mulige bruksområder og utviklingspotensiale som Kystverket mener vil ivareta stedets egenart. Enkelte steder er det naturlig å gi klare føringer om hvor det vil være aktuelt å vurdere tilbakeføring, og eventuelt til hvilken epoke.

Fra Store Torungen. Foto: Kystverket.

Det lar seg oftest gjøre å finne gode løsninger som forener vern med ny bruk, selv om løsningene kan bli annerledes enn det man først så for seg. Å finne slike løsninger krever grundighet, vilje og kompetanse i både planlegging og gjennomføring av arbeidene. Felles samtaler mellom Kystverket som eier, leietaker som bruker, kommunen som forvalter av plan- og bygningsloven og fylkeskommunen som forvalter av fredningsvedtaket, vil ofte være vel anvendt tid – og ikke minst hvis diskusjonene kan finne sted nettopp på fyrstasjonen. Stedet er i høyeste grad part i saken, og kan ofte gi føringer gjennom sin tilstedeværelse!

Vern gjennom bruk – viktigheten av gode leietakere

Kystverket er avhengig av et samarbeid med leietakere som er interessert i å bidra til å ta vare på den viktige kulturarven som fyrstasjonene representerer. Staten vil i liten grad selv kunne benytte den bygningsmassen som er på fyrstasjonene utover de bygningene som er direkte knyttet til den tekniske driften av navigasjonsinstallasjonen, slik som maskinhus og fyrtårn. Vern gjennom bruk forutsetter et aktørsamarbeid, der gjerne også lokale og regionale myndigheter er engasjert, enten som leietakere, eller som aktive premissleverandører og bidragsytere i utviklingen av stedet.

Kystverket benytter en standard leieavtale ved utleie av fyrstasjoner, også for de som ikke er fredet. Avtalen har følgende generelle formål og forutsetninger:

- Uavhengig av om eiendommen er helt eller delvis fredet, skal eiendommen bevares og sikres som kulturminne, og eiendommens egenart skal bevares.

- Leietaker skal ivareta og videreutvikle allmennhetens adgang til fyreiendommen. Leietakers aktivitet på stedet må tilpasses allmennhetens interesser slik at den ikke kommer i konflikt med disse interessene.
- Leietaker forplikter seg til å holde utleier løpende orientert om planene for utviklingen og bruken av leieobjektet.
- Utleier vil bidra med rådgivning ved videre vedlikehold og istandssetting av leieobjektet. Utleier vil løpende vurdere mulighetene for å bidra til vedlikehold og/eller oppgradering av leieobjektet ut fra de til enhver tid gitte budsjettammer.
- Leietaker må ikke bruke, eller tillate at andre bruker, leieobjektet til bolig.
- Leietaker forplikter seg til å legge særlig vekt på miljøvern i forhold til bruk og vedlikehold av leieobjektet.

I tillegg skal det formuleres egne punkter som uttrykker formål og forutsetninger for leieforholdet ved den enkelte fyrstasjon. En slik formålsparagraf i en leieavtale understreker nødvendigheten av et nært samarbeid og tett kommunikasjon mellom Kystverket og leietakerne – dette er ikke et vanlig leieforhold, men gjelder samarbeid om et kulturminne!

Avtalen omtaler også samarbeidet om vedlikeholdsarbeidet på fyrstasjonen. Det er Kystverket som i siste instans er ansvarlig for å sette opp arbeidsprogram for det enkelte år og gi nødvendige føringer for hva som skal gjøres og på hvilken måte. Bortsett fra ved kritiske hendelser, slik som ved stormskader, skal ikke leietaker utføre noen tiltak på eiendommen uten at dette er godkjent av eier. Det er også eier som er ansvarlig for at alle nødvendige tillatelser er innhentet fra vernemyndighetene.

Kjeungskjæret fyrstasjon, Sør-Trøndelag. Foto: Kystverket.

Forholdet mellom fredningsvedtaket og forvaltningsplanen

Fredningsvedtaket er styrende for forvaltningen av fyreiendommen, og er rettslig bindende. Forvaltningsplanen er ikke rettslig bindende, men uttrykker Kystverkets vurdering av hva som vil

være en naturlig presisering og konkretisering av fredningsvedtaket, og etatens oppfatning av hvordan den fredede eiendommen bør utvikles. Konkrete tiltak kan ikke gjennomføres uten at vernemyndighetene har fattet vedtak om at de kan iverksettes. Det er Kystverket i den enkelte region som søker vernemyndighetene i det aktuelle fylke om tillatelse til tiltak.

Formidling med nytt elementsystem i betong. Foto: Kystverket.

Formidling

Fyrstasjonene er nasjonale kulturminner som skal dokumentere en viktig del av vår maritime kulturarv og Kystverkets historiske innsats for å trygge ferdsele til sjøs. Samtidig er det et mål med fredningen at kunnskap om disse kulturminnene og deres historiske kontekst skal kunne formidles til allmennheten. Det er derfor viktig at all ny bruk bidrar til kunnskapsformidling og opplevelse av historien. Kystverket vil i samarbeid med Kystverkmusea (ved Lindesnes fyrmuseum) lage retningslinjer for utarbeidelse av formidlingsplaner for de enkelte fyrstasjonene, i et samspill mellom etaten, etatsmuseene og leietakerne. Det er videre utarbeidet en skiltmal for de fredede fyrstasjonene, for å gi etatens formidling av egen kulturhistorie et helhetlig, nasjonalt preg. Denne skiltmalen vil være styrende for hvordan utendørs informasjon og skilting utformes på de fredede fyrstasjonene. All utendørs informasjon skal godkjennes av Kystverket på forhånd.

Generelle retningslinjer for tiltak på fyrstasjonene

På alle de fredete bygningene skal eksteriøret bevares mest mulig uendret. Enkelte bygninger er svært autentiske, mens andre er sterkt endret og modernisert. Ulike typer tiltak, som tilbakeføring og utskifting av bygningsdeler, vil derfor bli vurdert ulikt fra bygning til bygning.

Interiørene har for de aller fleste av fyrstasjonene ikke et like sterkt formelt vern som eksteriøret – unntaket er selve fyrtårnene, som er interiørfredet. For de øvrige bygningene er planløsning og konstruksjoner normalt omfattet av de enkelte fredningsvedtakene. Imidlertid bør en ved interiørmessige oppgraderinger og endringer legge vekt på å bevare størst mulig autentisitet med tanke på den historie fyrstasjonen skal formidle. Denne intensjonen må samtidig avveies i forhold til behovet for nødvendig bruksmessig oppgradering.

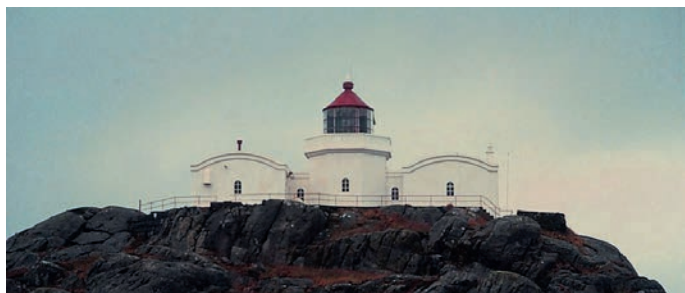
Krav til dokumentasjon av endringer og større vedlikeholdsarbeider

Alle endringer og større vedlikeholdsarbeider på en fredet bygning eller et fredet område skal dokumenteres. En søknad om tillatelse inneholder et minimum av beskrivelse av tiltaket, men dette er ikke tilstrekkelig dokumentasjon. Det vil bli gitt nærmere retningslinjer for hvordan nødvendig dokumentasjon skal utføres og arkiveres.

Krav til håndverkere

Generelt må håndverkere som arbeider på fredete bygninger, ha nødvendig kunnskap og erfaring fra antikvarisk arbeid. Det er viktig å ha den rette holdningen til dette arbeidet, beherske aktuelle teknikker, og å ha faglig grunnlag for å kunne ta riktige valg når det gjelder materialer og metode.

I noen tilfeller vil det være nødvendig med spesialkompetanse for at resultatet skal bli tilfredsstillende. Dette kan være ved restaurering av vinduer, dokumentasjonsarbeid, blanding av maling etter historisk resept, konserveringsarbeider mm. Når vernemyndigheten gir tillatelse til endringer, kan det settes vilkår om at utførende håndverkere har antikvarfaglig kompetanse.

Geitungen fyrstasjon, Rogaland. Foto: Kystverket.

Veiledere for vedlikehold

Det er behov for å sammenfatte retningslinjer for vedlikehold av fyrstasjonene, både de fredede og de ikke fredede, i egne veiledere for vedlikehold, og Kystverket er nå i ferd med å utarbeide slike veiledere. Denne prosessen vil også innebære nær kontakt med ulike vernemyndigheter, for å finne frem til løsninger som i størst mulig grad kan være felles for etatens fredede bygninger. I og med at søknad om dispensasjon avgjøres av den enkelte fylkeskommune, kan tolkning av og praksis i oppfølging av fredningsvedtakene variere noe fra fylke til fylke. Veiledere for vedlikehold bør kunne bidra til å harmonisere praksis ut fra et nasjonalt perspektiv, selv om de naturligvis ikke vil kunne erstatte kravene til saksbehandling i den enkelte sak.

Noen generelle punkter om antikvarisk bygningsvern

Grunnholdninger til vern

Kulturminner er en viktig del av vår samlede kulturarv. Bygningene dokumenterer tidligere tiders samfunnsforhold, levekår, liv og gjøremål,

byggeskikk og håndverksteknikker. Gamle bygninger er ikke-fornybare ressurser, og de er primærkilder til kunnskap om fortida. Alle andre nedtegnelser, fotografier og registreringer innebærer grader av fortolkning. Bygningene er derfor en unik kilde til kunnskap og et umistelig grunnlag for framtidig forskning, enten det gjelder levekår, byggeteknikk, dekordetaljer eller lignende. Ved framtidig bruk og modernisering er det viktig at vi i minst mulig grad reduserer bygningenes verdi som historisk kilde. Som hovedregel skal man være svært varsom med å fjerne elementer i en fredet bygning – alle de historiske epokene som har nedfelt seg i det fysiske bygningsmiljøet, forteller en historie om bygningens og stedets utvikling. I noen tilfeller kan man imidlertid bli nødt til å prioritere mellom ulike faser. Unntaksvis kan det også vært aktuelt å tilbakeføre en bygning til en dokumentert tidligere tilstand.

Råd for vedlikehold og istandsetting - grunnprinsipper innen bygningsvernet

De viktigste grunnprinsippene er:

- Mest mulig av alle deler av bygningen skal bevares. Derfor må inngrepene ved vedlikehold og utbedring være så små som mulig.
- Det er bedre å vedlikeholde framfor å reparere, og det er bedre å reparere framfor å skifte ut.
- Det må brukes tradisjonelle materialer og metoder, både ved vedlikehold og eventuell utskifting.
- Skjulte deler av bygningen (konstruksjoner) er like viktige å ta vare på som synlige (overflater).
- Hvis man må endre, er det bedre å føye noe til enn å fjerne originale eller gamle deler. Det beste bygningshistoriske "arkivet" er bygningen selv.
- Gamle ombygginger og endringer av en bygning er ofte viktige å bevare. De kan fortelle om bygningens livshistorie gjennom skiftende stilretninger og bruk.
- Når noe fjernes eller endres, skal aktuell dokumentasjon bli nedtegnet og arkivert. I spesielle tilfeller sikres dokumentasjonen ved lagring av den fjernete bygningsdelen (nærmere retningslinjer vil bli utarbeidet for dette).
- Endringer skal om mulig være reversible. Når behovene endrer seg, kan de nye elementene fjernes og bygningen kan framstå slik den var før endringen.

Vedlikehold – definisjon og faglige prinsipper

Hovedregelen er at løpende vedlikehold utføres uten at vernemyndighetene trekkes inn, mens man må søke tillatelse for endringer. Grensen mellom vedlikehold og endring kan være vanskelig å definere, og ulike aktører kan ha ulik oppfatning av begrepene. Kulturminnevernets definisjon av vedlikehold er snever, i den hensikt å ivareta kulturhistoriske verdier.

Mange eiere har i beste mening utført "vedlikeholdsarbeid" på en slik måte at vernemyndighetene vurderer dette som endring/inngrep, som i verste fall er skadelig for kulturminnet. Dette kan for eksempel være bruk av for tett maling, som medfører avskalling og råteskader, eller utskifting av opprinnelige bygningsdeler som burde blitt istandsatt av en kyndig restaureringshåndverker. Vedlikeholdet av en fredet bygning er underlagt kulturminneforvaltningens overvåkning. Det kan oppstå usikkerhet om hva man kan utføre uten å spørre, og når man må søke om tillatelse.

Hovedprinsippet for vedlikehold av gamle bygninger er å bevare mest mulig av de gamle bygningsdelene og å hindre skader. Dette gjelder både synlige og skjulte konstruksjoner og elementer. Vedlikeholdet skal om mulig skje på samme måte som da huset ble bygget, med samme teknikk, utførelse og materialbruk. I praksis vil dette noen ganger bety merarbeid, andre ganger krever det bare omtanke og kompetanse.

Homlungen fyrstasjon, Østfold. Foto: Kystverket.

Ved å bevare de gamle bygningsdelene og overflatene beholder bygningen sin autentisitet, og dermed sin vitenskapelige kildeverdi og opplevelsesverdi. En kopi kan aldri fullt ut erstatte de opprinnelige bygningsdelene. Selv om kopien er nøyaktig likt utført, er minst to dimensjoner gått tapt:

1. Aldersverdien: Spor av "tidens tann" er borte. Vi kan ikke lenger berøre de samme materialene som våre forgjengere.

2. Sannhetsgehalten: Hvordan kan våre etterkommere vite at kopien er nøyaktig utført?

Kan de stole på at historien og byggeteknikken som formidles, er identisk med den opprinnelige?

Større vedlikeholdsarbeider og endringer

Det må søkes om tillatelse for større vedlikeholdsarbeider, større reparasjoner og endringer i en fredet bygning. Som oftest blir det gitt tillatelse når endringene er små og tiltaket er nødvendig for fortsatt bruk. Kulturminneforvaltningens oppgave er å passe på at det ikke blir gjort så mange endringer i årenes løp at det til slutt er lite igjen av det opprinnelige huset.

Eksempler på større vedlikeholds-/istandssettingsarbeider som krever tillatelse:

- endring av utvendig malingtype/farge, fjerning av eldre malinglag, overmaling av dekor og lignende
- vedlikehold av utvendig kledning som innebærer et betydelig omfang utskifting av råteskadet virke
- restaurering av vinduer der det er råteskader som innebærer betydelig innspunsing av nytt virke og forbedring/ending av tekniske løsninger

Eksempler på andre endringer som krever tillatelse:

- utskifting av bygningselementer, som utvendig panel, vinduer og ytterdører
- tildekking eller fjerning av eksisterende utvendige overflater
- oppsetting eller riving av innvendige lettvegger
- installering av våtrom eller kjøkken
- etablering av infrastruktur, rørføringer, ventiler etc.
- fasadeendringer
- oppføring av tilbygg
- tilbakeføring til tidligere dokumenterbar tilstand

Et overordnet prinsipp er at alle endringer om mulig skal gjøres reversible, slik at de i framtida kan la seg tilbakeføre. Endringer og tilføyelser skal kunne fjernes uten at bygningen blir forringet. I praksis kan dette eksempelvis innebære at nye skillevegger festes slik at de lett kan fjernes uten å sette merkbare spor.

Tilbakeføring

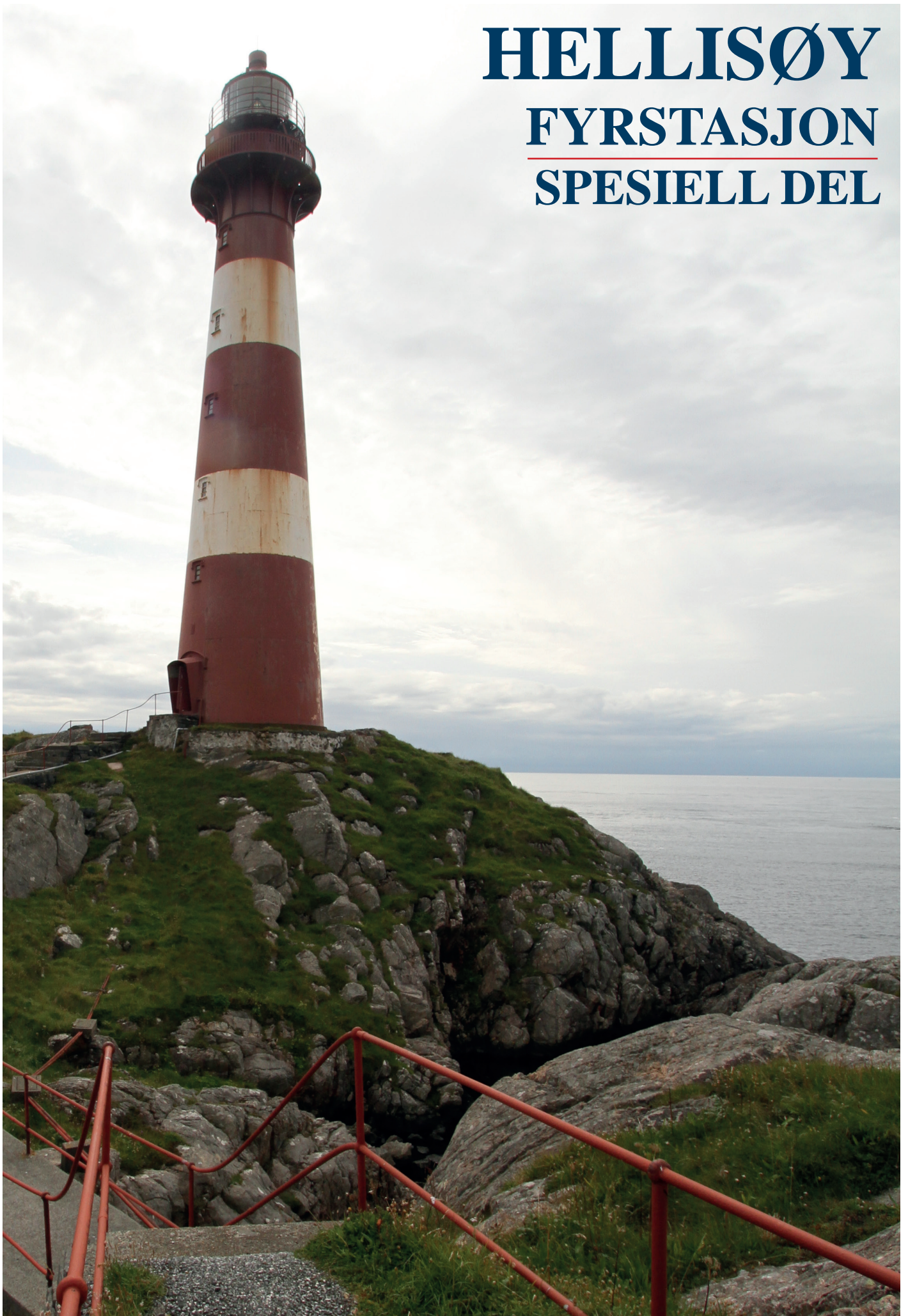
Når vernemyndighetene skal vurdere forslag til endringer, vil de ta hensyn til hvilken periode – eventuelt flere perioder – i bygningens historie som fredningen søker å bevare. Hvis det er foretatt endringer i nyere tid, kan det i noen få tilfeller være aktuelt å tilbakeføre bygningen til et tidligere eller opprinnelig utseende. Dette kan gjelde et helt eksteriør, deler av bygningen, enkelte rom eller mindre bygningsdeler og detaljer. Følgende premisser og forutsetninger bør ligge til grunn for at en tilbakeføring skal kunne vurderes:

- Det foreligger sikker, god og tilstrekkelig dokumentasjon (tegninger, fotografier eller lignende) av den opprinnelige situasjonen.
- Tilbakeføring basert på gjetting kan normalt ikke godtas.
- De nyere tilføyelsene som fjernes eller tildekkes, har relativt lav/underordnet verdi.
- Kulturminnet er ikke for sterkt endret. Hus som har fått ny takform, hovedvolum eller lignende bør bevares slik de er. Tilbakeføring av vindustyper og kledning på en bygning med intakt hovedform, kan derimot være aktuelt.

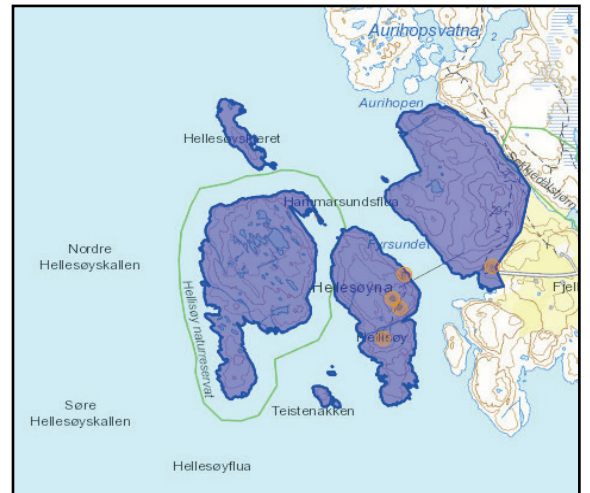
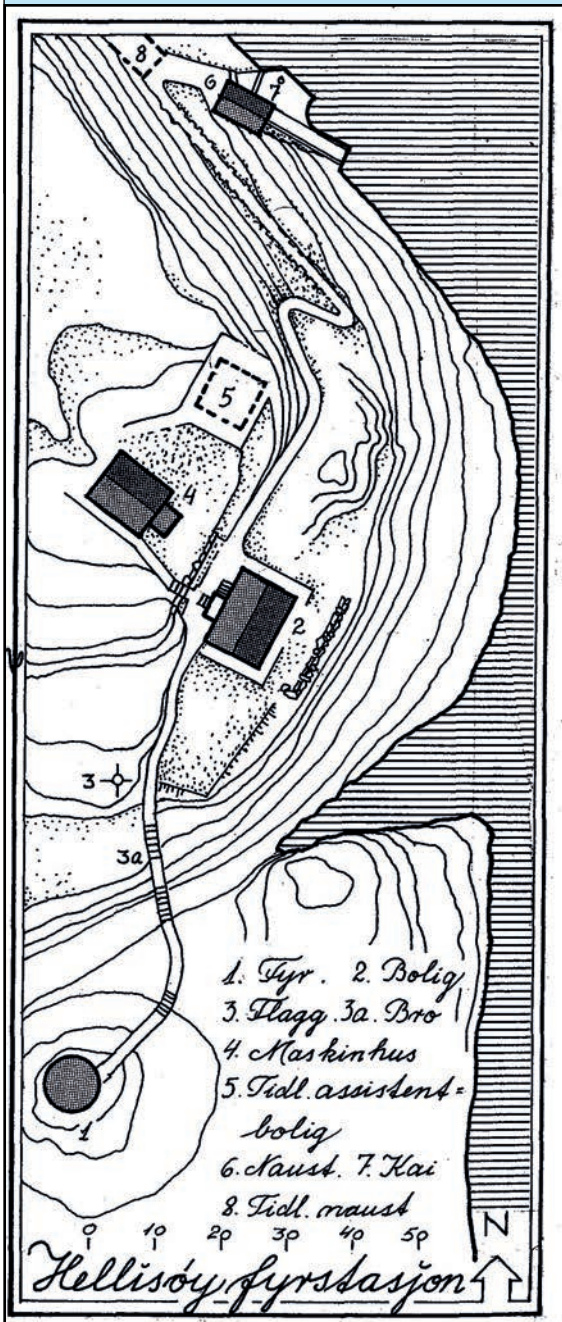
HELLISØY

FYRSTASJON

SPESEIELL DEL

Kart

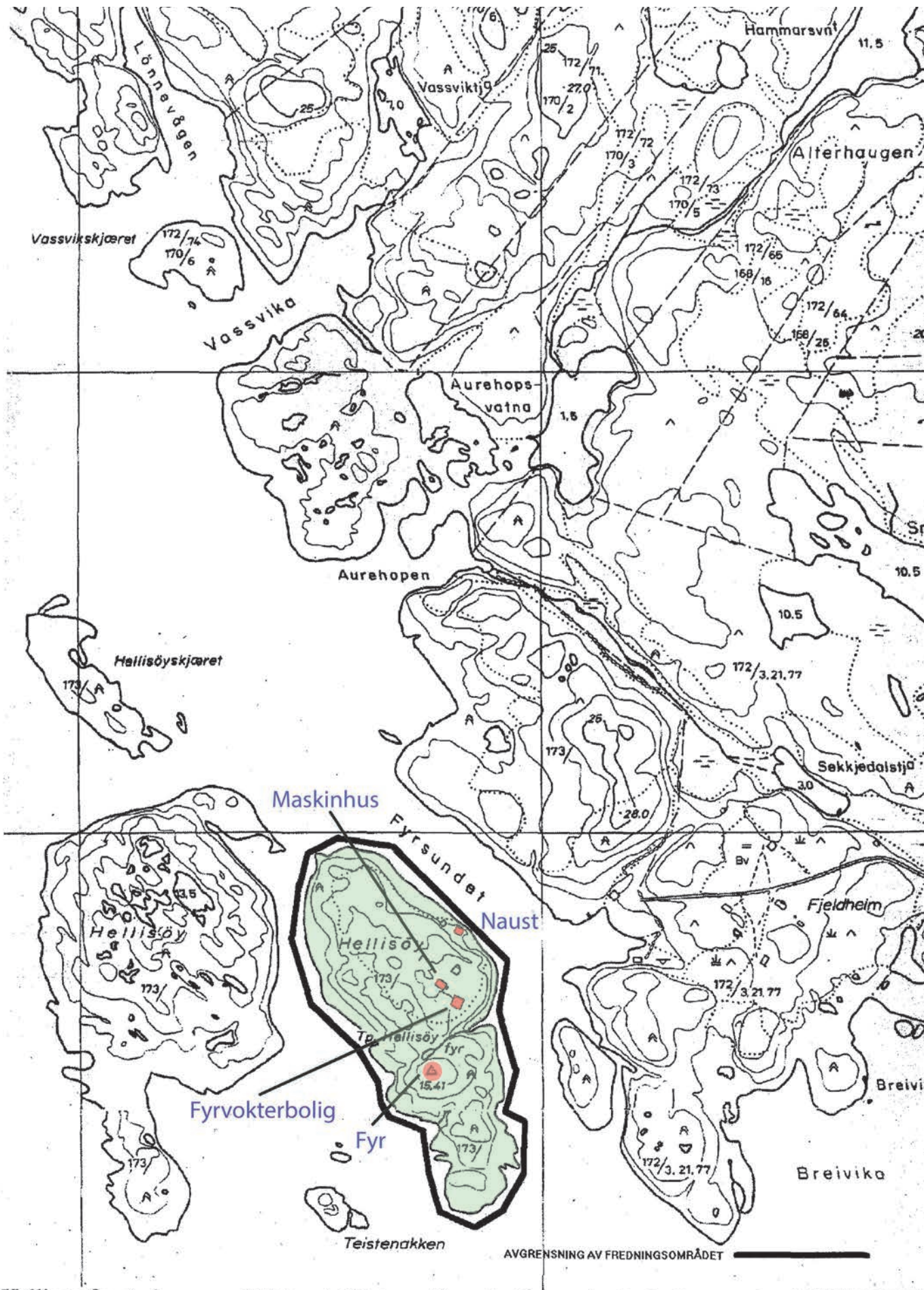

Oversiktskart over gnr. 173, bnr.1, Kystverkets eiendom. Fyrøya i midten.

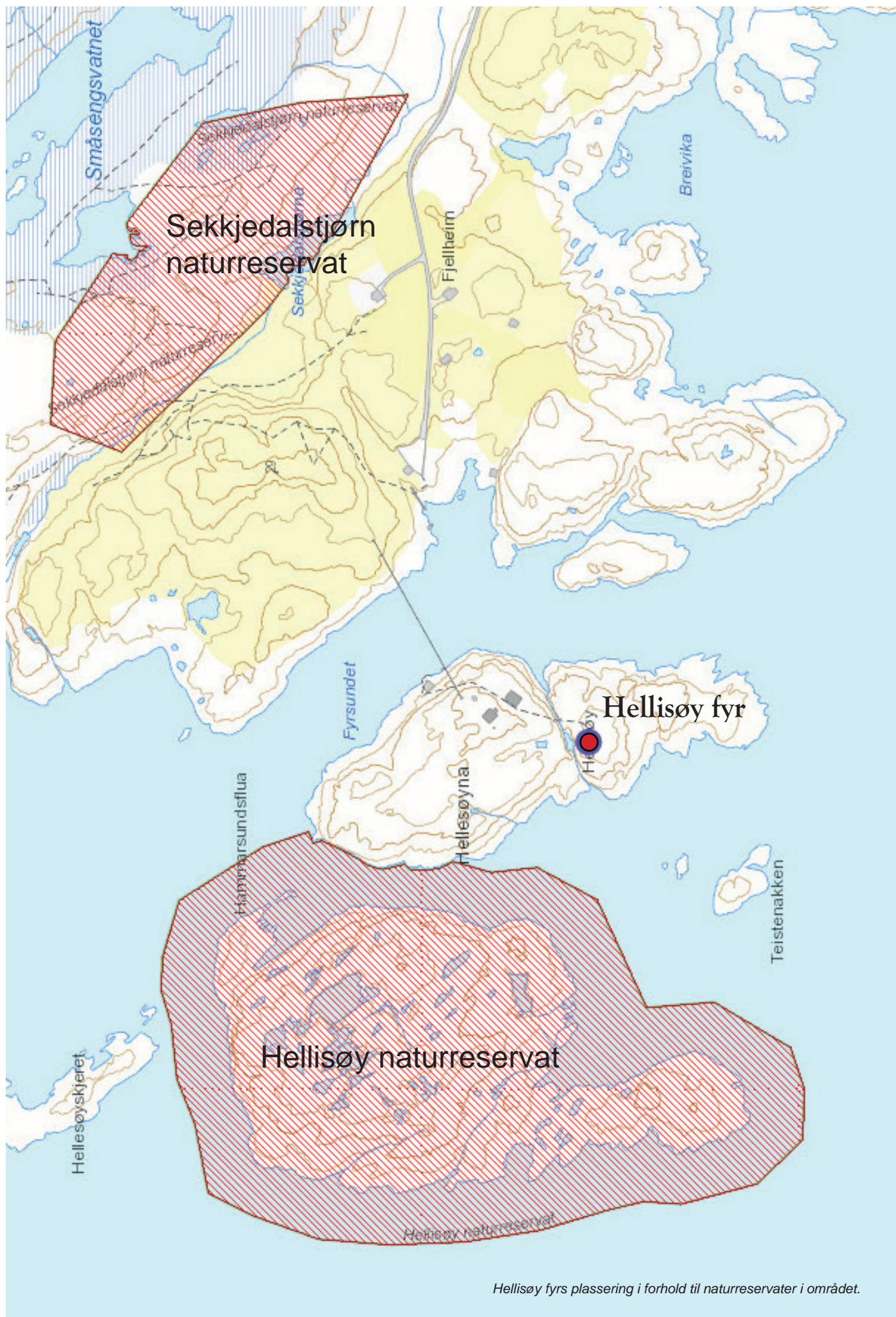
Situasjonskart

Hentet fra fredningsvedtaket.
 Tegning: Sven Poulsson.

Kart over fredningsområdet ved Hellisøy fyrstasjon:

Hellisøy fyrstasjon - gnr.173 bnr.1 (Staten v/Kystdirektoratet) - Fedje kommune

Faktaopplysninger om Hellisøy fyrstasjon

Eiendomsinformasjon			
Opprettet		1855	
Fylke	Hordaland	Region	Kystverket Vest
Kommune		1265	
Fyrlistennummer		200000	
Dato for fredningsvedtak		28. mars 2000	
Andre vernebestemmelser		Ingen andre vernebestemmelser. Det fredete området ligger inntil Hellisøy naturreservat (naboøy). På land: Sekkjedalstjørn naturreservat, østenfor det fredete området. (Se kart s.11.)	
Eiendom (kommunenr., gårdsnr., bruksnr.)		1265 / 173 / 1	
Nummer i Askeladden	87185	Grunneier	Staten v/Kystverket
Utleie		Fedje kommune	

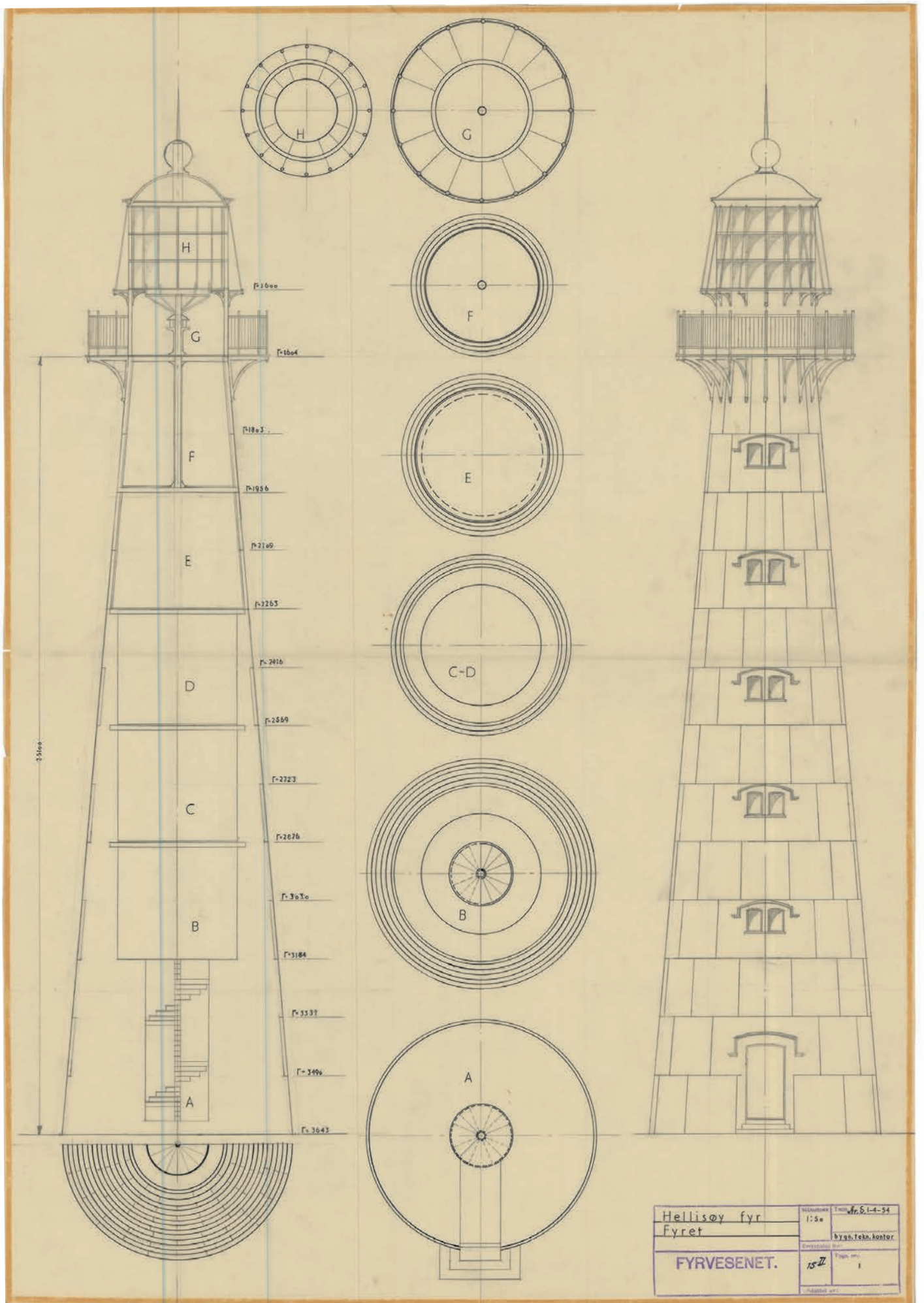
Oversikt over registrerte bygninger og konstruksjoner

Byggnr. i fredn. vedtaket	Bygnings-type	Bygg-status	GAB-nr.	Nummer i Askeladden	Verneklasse / §	Omfanget av fredningen
1	Fyrtårn	Intakt	176545976	87185-1	Klasse 1, kulturminneloven § 15	Fredningen gjelder bygningens eksteriør og interiør.
2	Fyrvokterbolig	Intakt	176545968	87185-2	Klasse 1, kml § 15	Fredningen gjelder bygningens eksteriør, samt interiør med hensyn til opprinnelig hovedstruktur/ romfordeling.
4	Maskinhus	Intakt	176545941	87185-3	Klasse 1, kml § 15	Som i feltet over
6	Naust	Intakt	176547731	87185-4	Klasse 1, kml § 15	Som i feltet over
	Det fredete området				Klasse 1, kml § 19	Fredningsvedtaket omfatter videre et område rundt fyrstasjonen i henhold til lov om kulturminner § 19. Fredningsområdet omfatter hele øya fyrstasjonen ligger på, som er en del av eiendommen gnr. 173 bnr. 1. (Staten v/Kystverket).

Litt om fyrstasjonens historikk	<p>Hellisøy fyr ble satt i drift i 1855, som Norges andre støpejernsfyr. Stedsvalget ble begrunnet med at området på sørsiden var et sikrere farvann enn Fedjefjorden der en tidligere fyrkommisjon hadde anbefalt å anlegge et fyr. Holmengrå fyr ved Fedjefjorden ble likevel bygd i 1892.</p> <p>I likhet med Eigerøy fyr ble også Hellisøy fôret innvendig med murstein. Den nederste delen en av fyret ble levert fra Bærums Verk, den øverste delen ble produsert ved Horten Mek. Verksted. Lyktehuset til et 2. ordens fyrapparat ble levert fra Nes Jernverk, hvor et gammelt fyrapparat fra Lista ble inninstallert. Det ble satt opp en fyrforvalterbolig som også skulle huse en fyrassistent og en fyrkarl. I tillegg ble det satt opp et uthus, et torvhus og to naust, det ene lå over sundet på Fedje. Ved båthuset på Hellisøy ble det anlagt en landingskai med svingkran.</p> <p>En ny lampe for parafinolje ble installert i 1875, og en ny oljebod ble satt opp i 1887. Boligen på fyranlegget brant ned etter et lynnedslag i 1902. Året etter ble det satt opp to boliger, en til fyrvokteren og en til assistenten. Samme år ble fyrapparatet fra Lista kassert og en ny 3. ordens linse ble satt inn i et nytt lyktehus.</p> <p>Fyrforvalteren fikk lån fra Fondet for Salg av Statens Eiendommer til jorddyrking, men omfanget av jorddyrkingen er ukjent. Det blir holdt kyr og sauer på fyrets grunn i en del år. Etter endring i bemanningen ble fyrbetjentboligen solgt og fjernet i 1959. Hellisøy ble automatisert og avbemannet i 1992.</p>
Vernestatus	Fyrstasjonen er fredet etter kulturminneloven §15 (bygninger) og §19 (området). Det fredete området ligger inntil Hellisøy naturreservat (naboøy). På land: Sekkjedalstjørn naturreservat, østenfor det fredete området. Se kart s.11.
Formålet med fredningen	Formålet med fredningen av Hellisøy fyrstasjon er å bevare et kulturhistorisk og arkitektonisk verdifullt bygningsanlegg tilknyttet sjøfart, fyrvesen og kystkultur med fyrtårn, fyrvokterbolig og øvrige bygninger på fyrstasjonen og området rundt fyrstasjonen.
Fra Riksantikvarens fredningsbegrunnelse	<p>Fyrstasjonen har stor aldersverdi med landets nest eldste støpejernsfyr. Fyrstasjonen har høy grad av opprinnelighet, med linseapparatet fremdeles i drift. Anlegget har stor miljøskapende verdi sett i sammenheng med bygningsmiljø og kulturlandskap på Fedje, og det gamle handelstedet på Kræmmerholmen.</p> <p>Fyrtårnet har fyrhistorisk verdi med dets spesielle konstruksjon av teglsteins- og natursteinsfylling som det bare finnes et annet eksempel på i landet. Fyrstasjonen som tidligere familiestasjon, og kulturlandskapet på øya og inne på Fedje, kan gi et interessant bilde av liv og virke på fyrstasjonen utover fyrdriften.</p> <p>Det er spesielt fyrstasjonens aldersverdi med landets nest eldste støpejernstårn Riksantikvaren legger vekt på når det gjelder fyrstasjonens verneverdi.</p>
Fyrstasjonens egenart, sårbarhet og tålegrense	Hellisøy fyr er et kystfyr. Fyrtårnet ligger på en del av øya som er adskilt fra resten, hvor de andre bygningene befinner seg, med en dyp kløft. En liten bro forbinder de to delene. Området er idyllisk, med små sund og holmer.
Kystverkets føringer for ny bruk og videre utvikling	Fyrstasjonen egner seg godt til videreføring av nåværende nye bruk med utleie til mindre grupper.

Fyrtårnet

Bygningens navn	Fyrtårn	
Nummer i Askeladden	87185-1	
GAB nr.	176545976	
Byggnr. i fredn.vedtak	1	
Byggeår	1855	
Byggherre / Arkitekt	Fyrvesenet	
Opprinnelig funksjon	Fyrtårn	
Fredningsomfang	Eksteriør og interiør	
Navigasjonsinstallasjon	3. ordens fyrlinse	
Bygningsbeskrivelse	<p>Fyrtårnet er et 32,2 meter høyt støpejernstårn som står på en lav granittsokkel. Det er landets nest eldste støpejernstårn etter Eigerøy fyrstasjon i Rogaland. Tårnet er foret med teglstein og naturstein som sikring mot bølgeslag på samme måte som på Eigerøy fyrstasjon. Fyrtårnet er rødmalt med to hvite belter.</p>	
Konstruksjon og materialbruk	<ol style="list-style-type: none"> 1. Byggegrunn/drenering: Fjell 2. Fundament: Sokkel av granitt mot fjell 4. Utvendige trapper og ramper: Støpt betong 5. Gulv på grunn: Liggende teglstein 6. Yttervegger: Støpejern forsterket med murstein og naturstein 7. Ytterdører: Aluminium og stål (til galleri) 8. Vinduer: Støpejernsvinduer med 3 glass i tårnet, støpejernsrammer med plastglass i fyrlykt 9. Tak: Kjegleformet tak 10. Taktekking: Rødmalt metallplate 11. Takrenner og nedløp: Integrert i takflaten 12. Beslag: Ingen 13. Takvinduer og luker: Ingen 14. Halvtak og skråtak: Ingen 15. Innervegger: Bindingsverk med trekledning/panel 16. Etasjeskiller: Tregulv på jernbjelker 17. Innvendige trapper: Åpne og lukkede tretrapper / støpejernselementer i fyrlykt 8. Piper og ildsteder: Ingen 19. Luker og ventilasjon: Naturlig ventilasjon og montert avfukter. Ventil i toppen av lyktehuset er avstengt for at avfuktingen skal kunne fungere 20. Galleri og balkong: Støpejernskonstruksjon på barketter 	
Endringshistorikk	<p>Fyrtårnet fremstår svært autentisk. Det er foretatt noen nyere tekniske installasjoner (plastglass i lykt og ventilasjon/avfukting).</p>	
Retningslinjer for videre utvikling	<p>Det er verken nødvendig eller ønskelig med bygningsmessige endringer av fyrtårnet.</p> <p>Det skal normalt ikke være adgang til selve navigasjonsinstallasjonen for andre enn Kystverkets personell. Eventuell tilgang for besøkende skal være regulert i en egen instruks, og skal bare skje i følge med ansvarlig person.</p>	
Spesielle forhold vedrørende vedlikehold	<p>Vedlikeholdet skal utføres etter antikvariske prinsipper.</p> <p>Endring av eksisterende eller montering av ny fast innredning / installasjon er søknadspliktig. Dette gjelder også i forbindelse med Kystverkets egen virksomhet.</p>	

Over: Spennende betongvei i det kupert landskapet.

Over: Inngangen til fyrtårnet. Natursteinstrapp med enkelt rekkverk.

Under: Støpejernstårnet med granittsokkel.

Inngangspartiet med avfuktingsanlegget.

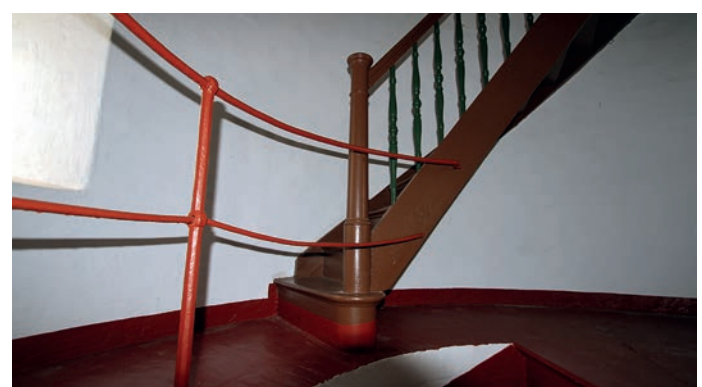

Over: Vindusnisje i tårnet.

Under: Støpejernsvindu.

Under: Etasjer i tårnet.

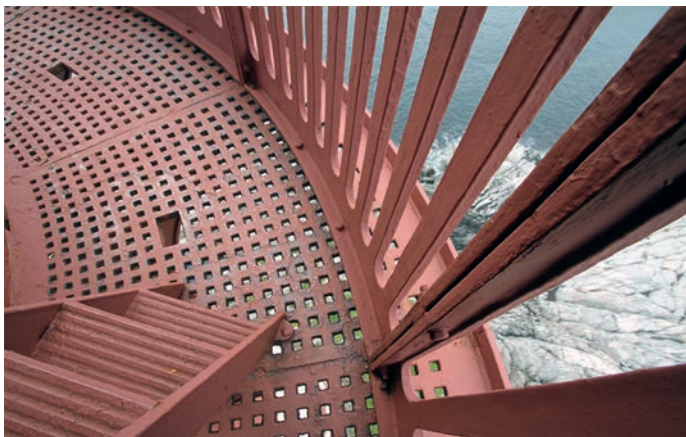

Bilder på denne side: De ulike rommene opp mot fyrlykta, med sine ulike kledninger, trapper og innredninger.

Over: Vinduer i støpejernsrammer i fyrlykt.
Under: Galleri av støpte sammenskrudde jernelementer.

Over: 4. ordens linse.

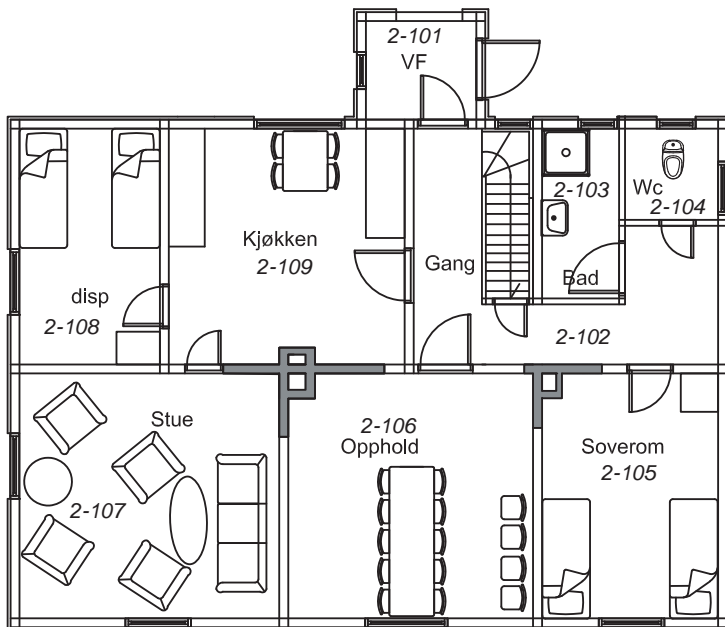
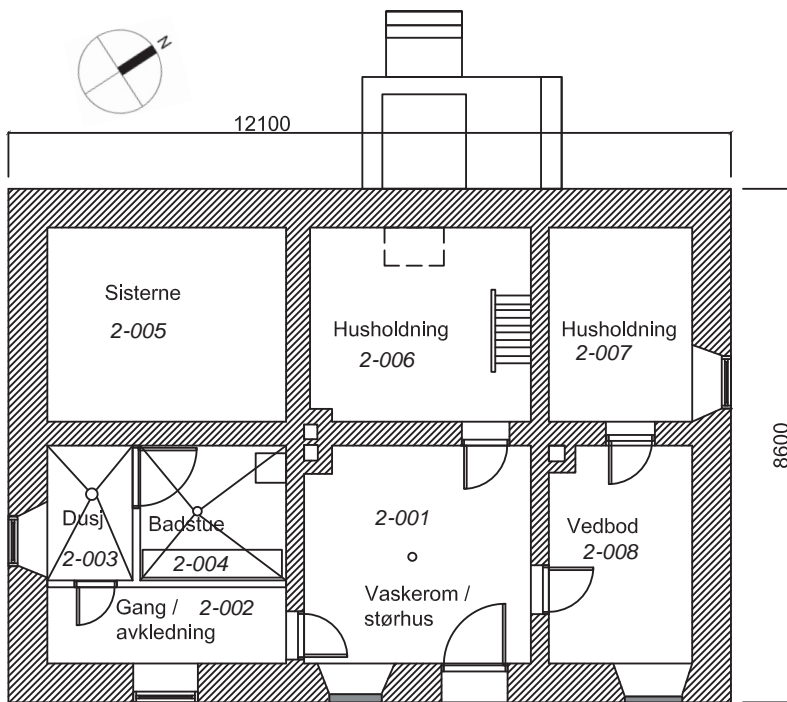

Bildene over, under og til venstre:
Fra galleriet og fyrlykta.

Fyrvokterbolig

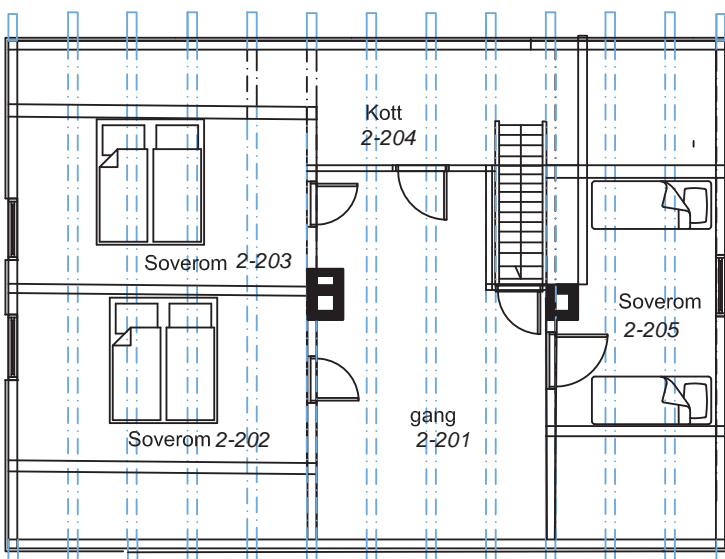
Bygningens navn	Fyrvokterbolig	
Nummer i Askeladden	87185-2	
GAB nr.	176545968	
Byggnr. i fredn.vedtak	2	
Byggeår	1903	
Byggherre / Arkitekt	Fyrvesenet	
Opprinnelig funksjon	Fyrvokterbolig	
Fredningsomfang	Fredningen gjelder bygningens eksteriør, samt interiør med hensyn til opprinnelig hovedstruktur/ romfordeling.	
Bygningsbeskrivelse	Fyrvokterboligen er trebygning. Den har støpt grunnmur, er kledd med eternittplater og tekket med skifer lappheller. De fleste vinduene er skiftet.	
Konstruksjon og materialbruk	<ol style="list-style-type: none"> 1. Byggegrunn/drenering: Fjell 2. Fundament: Betong på fjell 3. Grunnmur: Støpt betong 4. Utvendige trapper og ramper: Støpt betong 5. Gulv på grunn: Støpt betong 6. Yttervegger: Tømmerkjerne med eternittplater 7. Ytterdører: Isolert ramtredør, kledd med teak. 8. Vinduer: Noen originalvinduer ved inngangen, for øvrig H-vinduer med isolerglass. 9. Tak: Saltak med sperrebind. 10. Takteking: Lappskifer 11. Takrenner og nedløp: Stålrenner med plastnedløp til sisterner 12. Beslag: Ingen 13. Takvinduer og luker: Ingen 14. Halvtak og skråtak: Ingen 15. Innervegger: Tømmer med trekledning / plater 16. Etasjeskiller: Tre bjelkelag 17. Innvendige trapper: Lukket tretrapp til 2. etasje, åpen tretrapp til kjeller. 18. Piper og ildsteder: To murte og pussete pipestokker. 19. Luker og ventilasjon: En del ventilhetter i yttervegg. 20. Galleri og balkong: Ingen 	
Endringshistorikk	Vinduene er skiftet ut og er av nyere dato. Yttervegg er kledd med eternittplater.	
Retningslinjer for videre utvikling	Bygningen er godt egnet til ny bruk.	
Spesielle forhold vedrørende vedlikehold	<p>Vedlikeholdet skal utføres etter antikvariske prinsipper.</p> <p>Når det blir behov for større istandsetting, må det vurderes om eksisterende uttrykk skal videreføres, eller om det skal gjøres en tilbakeføring til et tidligere, dokumentert uttrykk. Tiltaket vil være søknadspliktig.</p>	

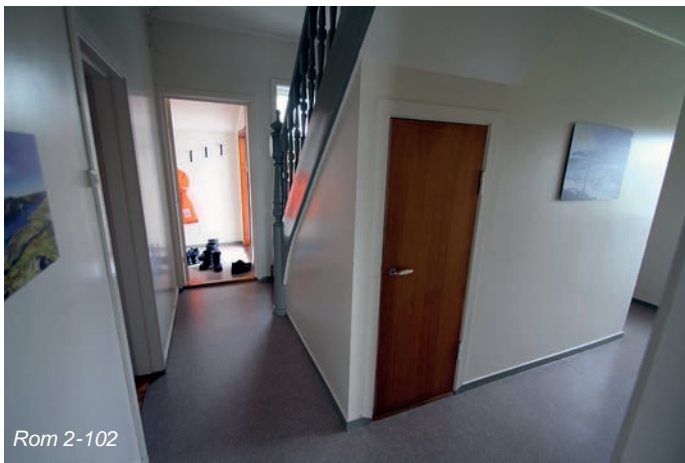

Fasade mot vest

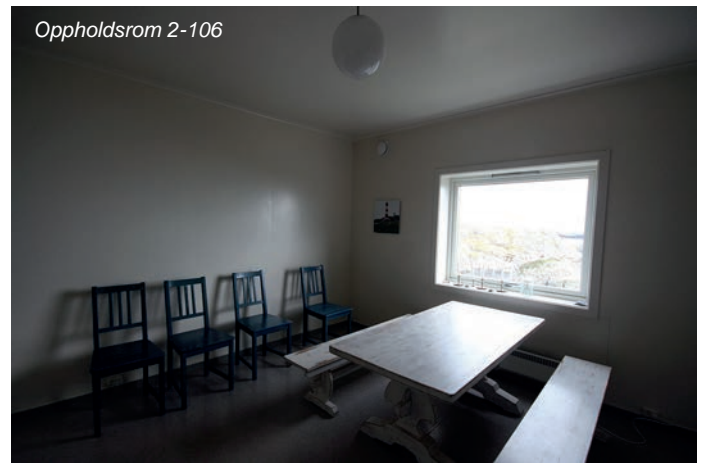

Fasadehjørne mot nordøst

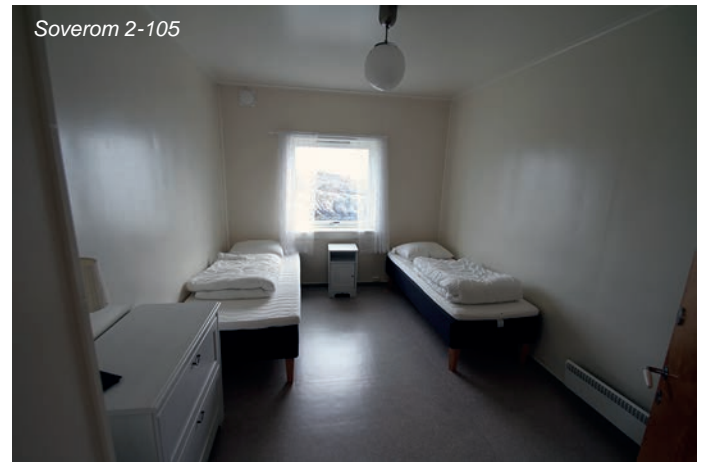
Rom 2-102

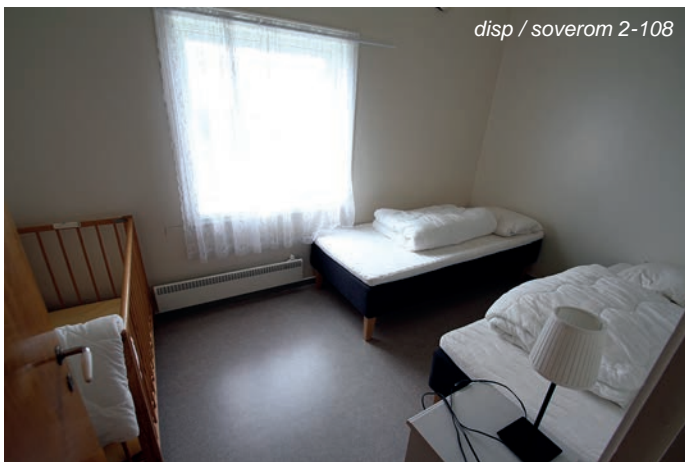
Oppholdsrom 2-106

Kjøkken 2-109

Soverom 2-105

disp / soverom 2-108

Bad 2-103

Under: Stue 2-107

Under: Inn fra vindfang, med gang og trapp opp til loft.

Wc-rom 2-104

Trapp til loft

Over: Loftsgang 2-201

Over: Loftsgang, 2-201.
Under: Soverom på loft 2-202

Over: Stort soverom på loft, 2-205

Under: Soverom 2-203.

Rom i kjeller,
2-006

Gang / avkledning 2-002

2-006

Dusjrom 2-003

Vaskerom 2-001.

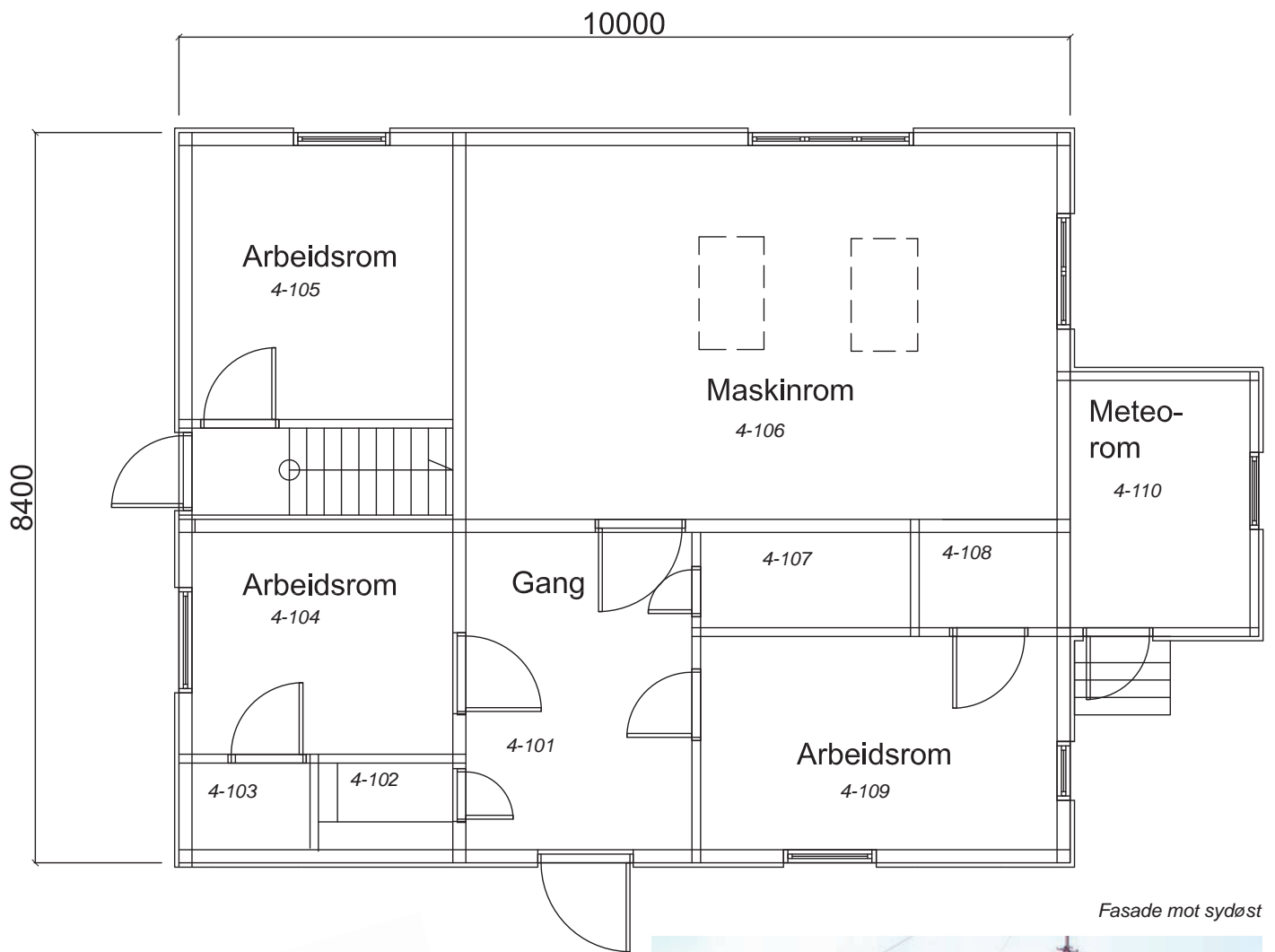
Badstu 2-004

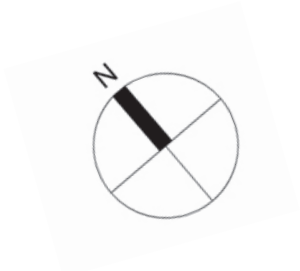
Vedbod 2-008

Maskinhus

Bygningens navn	Maskinhus	
Nummer i Askeladden	87185-3	
GAB nr.	176545941	
Byggnr. i fredn.vedtak	4	
Byggeår	1855	
Byggherre / Arkitekt	Fyrvesenet	
Opprinnelig funksjon	Uthus	
Fredningsomfang	Fredningen gjelder bygningens eksteriør, samt interiør med hensyn til opprinnelig hovedstruktur/ romfordeling.	
Bygningsbeskrivelse	Maskinhuset er trebygning. Maskinhuset har støpt grunnmur, er kledd med eternittplater og tekket med eternitt. Vinduene er skiftet ut og er av nyere dato.	
Konstruksjon og materialbruk	<ol style="list-style-type: none"> 1. Byggegrunn/drenering: Fjell 2. Fundament: Betong på fjell 4. Utvendige trapper og ramper: Støpt betong 5. Gulv på grunn: Bordgulv 6. Yttervegger: Bindingsverk med trekledning og eternittplater 7. Ytterdører: Isolerte og panelte ramtredører 8. Vinduer: H-vinduer og to- og tre-fags funksivinduer (fastkarm). 9. Tak: Saltak 10. Taktekking: Eternitt 11. Takrenner og nedløp: Plastrenner med plastrør nedløp til sisterne. 12. Beslag: Ingen 13. Takvinduer og luker: Ingen 14. Halvtak og skråtak: Ingen 15. Innervegger: Bindingsverk med trekledning 16. Etasjeskiller: Tre bjelkelag 17. Innvendige trapper: Tretrapp 18. Piper og ildsteder: Ingen 19. Luker og ventilasjon: Store ventilhetter fra maskinrom. 	
Endringshistorikk	Vinduene er skiftet ut og er av nyere dato. Yttervegg er kledd med eternittplater.	
Retningslinjer for videre utvikling	Bygningen kan ha et visst potensiale for ny bruk. Dette må vurderes i sammenheng med totalbelastningen på stedet.	
Spesielle forhold vedrørende vedlikehold	<p>Vedlikeholdet skal utføres etter antikvariske prinsipper.</p> <p>Når det blir behov for større istandsetting, må det vurderes om eksisterende uttrykk skal videreføres, eller om det skal gjøres en tilbakeføring til et tidligere, dokumentert uttrykk. Tiltaket vil være søknadspliktig.</p>	

Fasade mot sydøst

Hjørne mot øst

Fasade mot sydvest

Fasade mot nordvest

Under: Fasade mot nordøst

Gang, rom 4-101

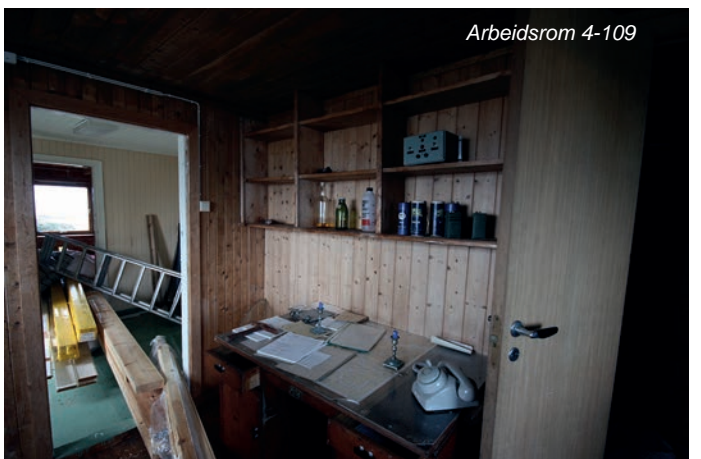
Arb.rom, 4-104

Under: Maskinrom 4-106

Gang 4-101

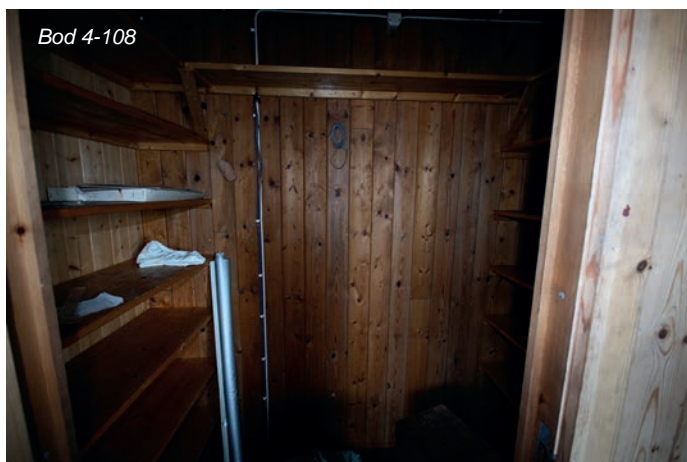

Arbeidsrom 4-109

Arbeidsrom 4-109

Under: Malebod 4-102

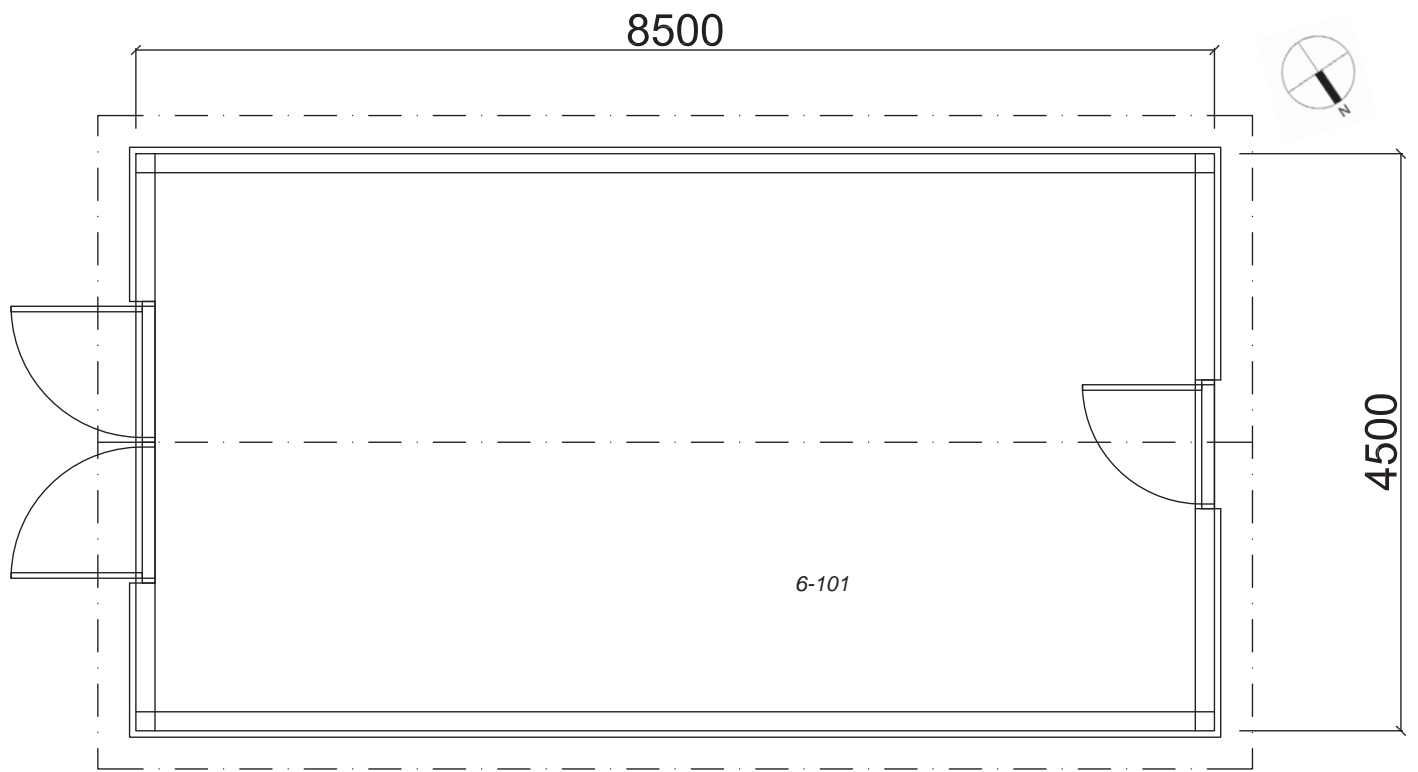

Bod 4-108

Naust

Bygningens navn	Naust	
Nummer i Askeladden	87185-4	
GAB nr.	176547731	
Byggnr. i fredn.vedtak	6	
Byggeår	1855	
Byggherre / Arkitekt	Fyrvesenet	
Opprinnelig funksjon	Naust	
Fredningsomfang	Fredningen gjelder bygningens eksteriør, samt interiør med hensyn til opprinnelig hovedstruktur/ romfordeling.	
Bygningsbeskrivelse	Naustet er trebygning med støpt grunnmur. Ytterveggene er kledd med bølgeplater av eternitt, og taket er tekket med skifer lappheller.	
Konstruksjon og materialbruk	<ol style="list-style-type: none"> 1. Byggegrunn/drenering: Fjell 2. Fundament: Betong på fjell 4. Utvendige trapper og ramper: Støpt betong 5. Gulv på grunn: Støpt betong 6. Yttervegger: Bindingsverk med stående trekledning og eternitt bølgeplater 7. Ytterdører: Labank. Enkelt dør og dobbel dør mot båtopptak. 8. Vinduer: Ingen 9. Tak: Saltak med sperrebind og skråavstivere. Hanebjelke i form av trersgående bjelker ved sperrefoten på annen hver sperre. 10. Taktekking: Lappskifer 11. Takrenner og nedløp: Ingen 12. Beslag: Ingen 13. Takvinduer og luker: Ingen 14. Halvtak og skråtak: Ingen 15. Innervegger: Ingen 16. Etasjeskiller: Ingen 17. Innvendige trapper: Ingen 18. Piper og ildsteder: Ingen 19. Luker og ventilasjon: Naturlig ventilasjon 	
Endringshistorikk	Naustet har opprinnelig hatt trekledning, men har senere fått montert bølgeplater av eternitt som ytterkleddning.	
Retningslinjer for videre utvikling	Bygningen er i en viss grad egnet til ny bruk, f.eks. som lager.	
Spesielle forhold vedrørende vedlikehold	Vedlikeholdet skal utføres etter antikvariske prinsipper.	

Naust plan

Over: Her er flere muligheter hvis man vil i land.

Over: Tak med lappskifer.
Under: Eternitt bølgeplater rund baut.

Fasade mot nord, mot sundet.

Interiør i nauset

Det fredete området

Fyrstasjonen sett mot vest.

Fra Riksantikvarens fredningsvedtak:

Omfanget av fredningen: Fredningsvedtaket omfatter videre et område rundt fyrstasjonen i henhold til lov om kulturminner § 19. Fredningsområdet omfatter hele øya fyrstasjonen ligger på, del av eiendommen gnr. 173 bnr. 1 (Staten v/Kystdirektoratet). På fyrstasjonen er det foruten bygningene kulturminner som tufter etter fyrassistentboligen og et naust, kai med kran, vei med natursteinsvanger, støpt dekke og stangjernsrekkverk, og bro på veien bort til fyrtårnet.

Formålet med fredningen: Riksantikvaren finner videre at det er hjemmel for å frede det avsatte området i henhold til bestemmelsen i § 19. Hele den lille øyas kulturlandskap hører naturlig med til fyrstasjonens nære omgivelser. Etter Riksantikvarens oppfatning er det nødvendig å frede det avsatte området for å oppnå hensikten med områdefredningen, nemlig å bevare virkningen av kulturminnene i miljøet.

Fredningsbestemmelser: Innenfor det fredede området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendring som kan forandre anleggets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen.

Kystverkets kommentarer:

Skjøtsel av området:

Ved skjøtsel av uteområdet skal det tas utgangspunkt i nåværende, eventuelt tidligere situasjon. Eventuell ny beplantning skal ikke tilføre planter som ikke hørte hjemme på fyrstasjonen da den var bemannet.

Skilting:

All utendørs skilting er søknadspliktig. Det skal legges opp til en nøktern og enhetlig bruk av skilting. Skiltingen skal være i tråd med Kystverkets retningslinjer for skilting, og hovedformålet er formidling av fyrstasjonens historie. Andre offentlige myndigheters skilting skal i størst mulig grad tilpasses Kystverkets skilting.

Annet:

Oversikt over Kystverkets fyrstasjoner

Region	Fredete fyrstasjoner	Bygninger	Ikke fredete fyrstasjoner	Bygninger	SUM
Sørøst	20	i Kystverkets eie	8	i Kystverkets eie	28
	Torbjørnskjær		Struten		
	Homlungen		Strømtangen Fredrikstad		
	Færder		Digerudgrunnen		
	Store Færder (ruin)		Steilene		
	Svenner		Tvistein		
	Stavernsodden		Langøytangen	delvis	
	Jomfruland		Songvår		
	Strømtangen Kragerø		Søre Katland		
	Stavseng				
	Lyngør				
	Ytre Møkkalasset				
	Store Torungen				
	Lille Torungen				
	Hombørsund				
	Grønningen				
	Oksøy				
	Ryvingen				
	Hatholmen				
	Lindesnes				
	Lista				
Vest	12		11		23
	Eigerøy	delvis	Lille Prestskjær		
	Feistein		Viberodden		
	Kvitsøy		Flatholmen		
	Geitungen		Fjøløy		
	Utsira		Ryvarden	delvis	
	Røværsholmen		Holmengrå		
	Slåtterøy		Kvanhovden		
	Hellisøy		Hendanes		
	Utvær		Ulvesund		
	Geita		Skongenes		
	Ytterøyane		Kråkenes		
	Stabben				
Midt-Norge	19		16		35
	Runde		Svinøy		
	Grasøyane		Flåvær		
	Hogsteinen		Lepsøyrev		
	Alnes	delvis	Erkna		
	Ulla		Storholmen		
	Ona	delvis	Flatflesa		
	Kvitholmen		Bjørnsund		
	Grip		Hestskjær		
	Haugjegla		Stavenes		
	Sletringen		Tyrhaug		
	Sula	delvis	Skalmen		
	Vingleia		Terningen		
	Halten		Finnvær		
	Kjeungskjær		Asenvågøy		
	Kaura		Grinna		
	Buholmråsa		Gjeslingene		
	Kya				
	Nordøyen				
	Sklinna				
Nordland	10		8		18
	Bremstein		Ytterholmen		
	Åsvær		Træna		
	Myken		Kalsholmen		
	Landegode		Tennholmen		
	Måløy-Skarsholmen		Barøy		
	Tranøy		Moholmen		
	Skrova		Glåpen		
	Skomvær		Værøy		
	Anda				
	Andenes				
Troms og Finnmark	7		3		10
	Hekkingen		Torsvåg		
	Fugløykalven		Fruholmen		
	Slettnes		Helnes		
	Kjølnes				
	Makkaur				
	Vardø				
	Bøkfjord				Tils.
Totalt antall	68		46		114

Senter for eiendom og kultur
28.06.2012

28 MARS 2000

Likelydende brev til:
Kystdirektoratet
Kystverket 2. distrikt
Fedje kommune
Hordaland fylkeskommune

**HELLISØY FYRSTASJON - GNR. 173 BNR. 1
(STATEN V/KYSTDIREKTORATET) - FEDJE KOMMUNE
VEDTAK OM FREDNING MED HJEMMEL I LOV OM KULTURMINNER
§§ 15 OG 19, JFR. § 22**

Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 §§ 15 og 19, jfr. § 22, fatter herved Riksantikvaren vedtak om fredning av Hellisøy fyrstasjon, gnr. 173 bnr. 1.

Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Miljøverndepartementet til Riksantikvaren ved departementets vedtak av 30. juni 1989 med endringer fastsatt 23. desember 1992.

Omfanget av fredningen

Fredningsvedtaket omfatter fyrtårn, fyrvokterbolig og øvrige bygninger på fyrstasjonen i henhold til lov om kulturminner § 15:

1. Fyrtårn
2. Fyrvokterbolig
4. Maskinhus
6. Naust

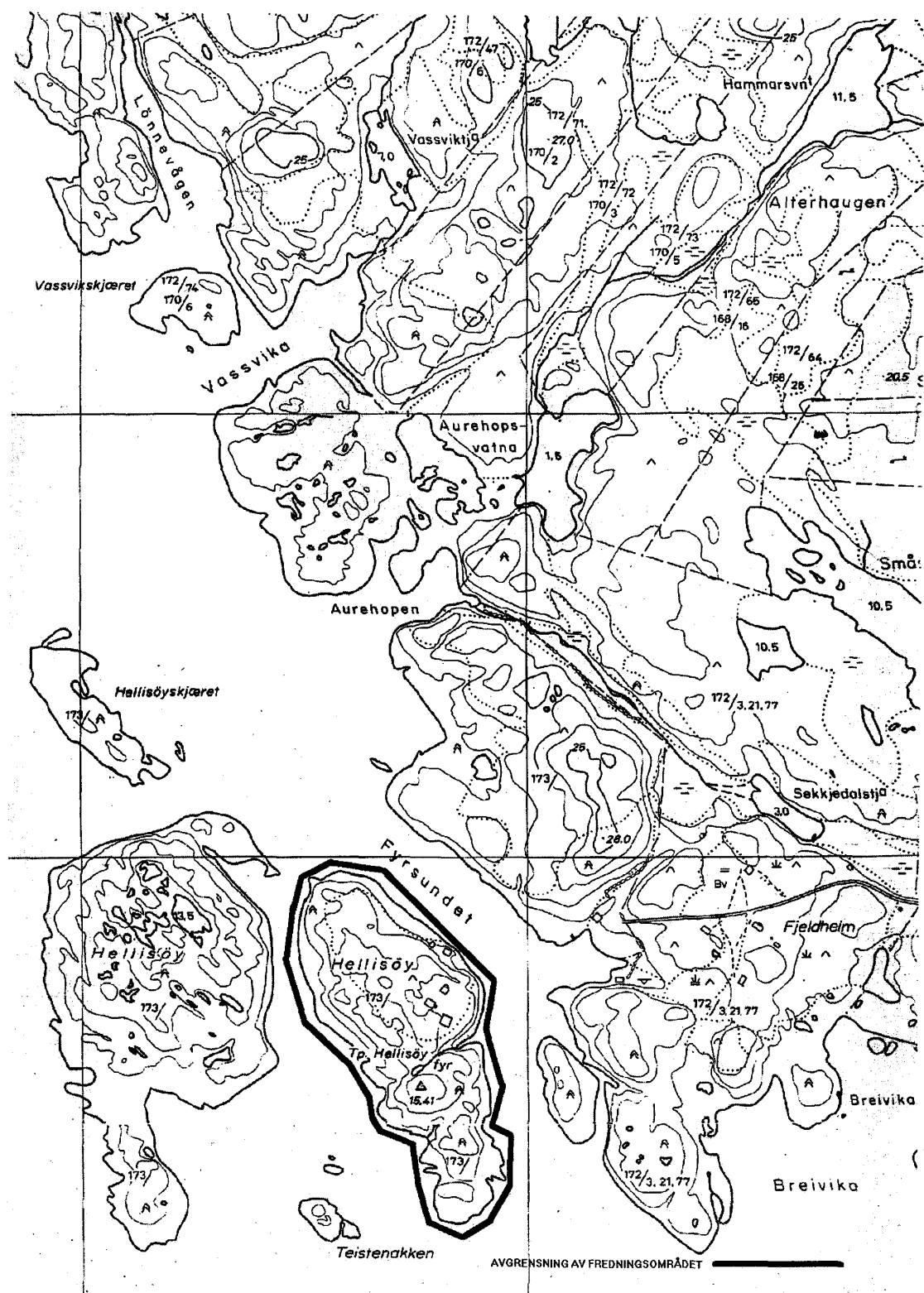
Tallene refererer seg til vedlagte kart fra «Norges fyr» (Bjørkhaug, Poulsson - Oslo 1986).

Fredningen gjelder fyrtårnets eksteriør og interiør, og fyrvokterboligen og de øvrige bygningenes eksteriør samt interiør med hensyn til opprinnelig hovedstruktur/romfordeling.

Fredningsvedtaket omfatter videre et område rundt fyrstasjonen i henhold til lov om kulturminner § 19. Fredningsområdet omfatter hele øya fyrstasjonen ligger på, del av eiendommen gnr. 173 bnr. 1 (Staten v/Kystdirektoratet).

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen av Hellisøy fyrstasjon er å bevare et kulturhistorisk og arkitektonisk verdifullt bygningsanlegg tilknyttet sjøfart, fyrvesen og kystkultur med fyrtårn, fyrvokterbolig og øvrige bygninger på fyrstasjonen og området rundt fyrstasjonen.

Hellisøy fyrstasjon - gnr.173 bnr.1 (Staten v/Kystdirektoratet) - Fedje kommune

Fredningsbestemmelser

De følgende fredningsbestemmelsene er fastsatt med hjemmel i lov om kulturminner §§ 15 og 19. Bestemmelsene gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredede kulturminner fra nyere tid samt forskrift om faglig ansvarsfordeling.

1. Riving

Det er ikke tillatt å rive bygningene eller deler av disse.

2. Ombygging

a) Fyrtårn

Det er ikke tillatt å bygge om bygningens eksteriør eller interiør.

b) Øvrige bygninger

Det er ikke tillatt å bygge om bygningenes eksteriør eller interiør med hensyn til opprinnelig hovedstruktur/romfordeling.

3. Utskifting av materialer mm.

a) Fyrtårn

Utskifting av bygningselementer eller materialer, forandring av overflater eller annet arbeid utover vanlig vedlikehold i bygningens eksteriør eller interiør, er ikke tillatt.

b) Øvrige bygninger

Utskifting av bygningselementer eller materialer, forandring av overflater eller annet arbeid utover vanlig vedlikehold i bygningenes eksteriør, er ikke tillatt.

4. Tilbakeføring

Tilbakeføring til opprinnelig eller tidligere utseende kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på dokumentert grunnlag og etter godkjenning av forvaltningsmyndighet.

5. Vedlikehold

Vedlikehold og istandsetting skal utføres med tradisjonelle materialer og metoder tilpasset bygningenes egenart og opprinnelige bygningstekniske løsninger.

6. Det fredede området

Innenfor det fredede området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendring som kan forandre anleggets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen.

7. Fredningen skal ikke være til hinder for den tekniske drift av fyrstasjonen.

Følger av fredningen

Når det gjelder behandling av fredede områder, bygninger og anlegg, vises det til bestemmelsene i lov om kulturminner §§ 15a-19 og 21 samt fredningsbestemmelsene over.

I henhold til Miljøverndepartementets vedtak om delegering av 30. juni 1989 med endringer av 23. desember 1992 er forvaltningen av fredede områder, bygninger og anlegg lagt til den enkelte fylkeskommune. Riksantikvaren er klageinstans for enkeltvedtak fattet av fylkeskommunen, jfr. forvaltningsloven § 28.

I henhold til lov om kulturminner §§ 15a og 19 kan departementet i særlige tilfelle gi dispensasjon fra fredningen for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredede kulturminnet eller området. Denne dispensasjonsmyndigheten er i henhold til forskrifter av 23. desember 1992 delegert til den enkelte fylkeskommune.

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse til å sette i verk alle typer bygningsmessige arbeider og utomhusarbeider utover vanlig vedlikehold innenfor det fredede området. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes. Er det tvil om et tiltak er å anse som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen kontaktes.

Det er eier som har ansvaret for det løpende vedlikehold av fredede bygninger, anlegg og områder.

Bakgrunn for fredningssaken

Fredningen av Hellisøy fyrstasjon har sin bakgrunn i et samarbeid mellom Kystdirektoratet og Riksantikvaren om utarbeidelse av en plan for bevaring og bruk av fyrstasjonene i landet. På grunnlag av planen er det valgt ut et representativt utvalg av landets fyrstasjoner som skal vernes gjennom fredning.

Fyrstasjonene langs kysten er markante kulturminner som på en spesiell måte er med på å karakterisere Norge som kyst- og sjøfartsnasjon. Fyrstasjonene har både kulturhistorisk og arkitektonisk verdi; kulturhistorisk ved deres tilknytning til sjøfart, fyrvesen og kystkultur og arkitektonisk ved deres særegne form og plassering. Oppbyggingen og utviklingen av et landsomfattende fyrsystem med over 200 fyrstasjoner spredt langs hele kysten, er et av de mest omfattende prosjekter den norske stat har gjennomført.

I dag er fyrstasjonene utsatt for store forandringer med hensyn til bruk og drift. Dette har gjort det nødvendig å ta stilling til hvilke fyrstasjoner som skal bevares i sin nåværende form. Gjennom fredning vil Riksantikvaren legge antikvariske prinsipper og retningslinjer til grunn for den videre behandling og bruk av fyrstasjonene. Dessuten ønsker Riksantikvaren at fyrstasjonene skal ha fredningsstatus som kulturminner av nasjonal verdi og interesse.

Eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Staten v/Kystdirektoratet står som eier av Hellisøy fyrstasjon.

Øya fyrstasjonen ligger på, er ikke regulert. Fyrstasjonen ligger mellom to områder vernet som naturreservat etter lov om naturvern.

Hellisøy fyrstasjon som kulturminne. Beskrivelse av anlegget

Hellisøy fyrstasjon ligger på en liten øy, den innerste av Hellesøyne, utenfor Fedje, helt nord i øygarden utenfor Bergen. Området er del av det verneverdige lynghei-landskapet på vestkysten.

Hellisøy fyrstasjonen er et kystfyr. Fyrstasjonen ble opprettet i 1855. Fyreieendommen omfattet begge Hellesøyne og et stykke land inne på Fedje. Det ble drevet en liten jordvei, beite for noen få dyr og torvtaking på fyreieendommen i tillegg til fyrdriften. Fyrstasjonen består i dag av fyrtårn (1), fyrvokterbolig (2), maskinhus (4) og naust (6) med kai. Fyrvokterboligen (2) ble oppført i 1903 samtidig med en bolig for fyrassistenten etter et lynnedslag i 1902 da den gamle boligen brant ned. I 1903 ble det også gitt bevilgning til nytt linseapparat av 3. orden og nytt lyktehus. Fyrtårnet har fremdeles dette utstyret. Fyrassistentboligen ble solgt og fjernet i 1959 da man gikk over til såkalt «stasjon uten familiebolig». Fyrstasjonen ble automatisert og avfolket i 1992.

Fyrtårnet (1) er et 32,2 meter høyt støpejernstårn som står på en lav granittsokkel. Det er landets nest eldste støpejernstårn etter Eigerøy fyrstasjon i Rogaland. Tårnet er foret med teglstein og naturstein som sikring mot bølgeslag på samme måte som på Eigerøy fyrstasjon. Fyrtårnet er rødmalt med to hvite belter.

Fyrvokterboligen (2), maskinhuset (4) og naustet (6) er alle trebygninger. Fyrvokterboligen (2) og maskinhuset (4) har støpt grunnmur, er kledd med eternittplater og tekket med skifer lappheller. Vinduene er skiftet ut og er av nyere dato. Naustet (6) har støpt grunnmur, er kledd med eternitt bølgeplater og tekket med skifer lappheller.

På fyrstasjonen er det foruten bygningene kulturminner som tufter etter fyrassistentboligen og et naust, kai med kran, vei med natursteinsvanger, støpt dekke og stangjersrekkverk, og bro på veien bort til fyrtårnet.

For nærmere beskrivelse av Hellisøy fyrstasjons historie vises det til vedlagte utdrag fra «Norges fyr» (Bjørkhaug, Poulsson - Oslo 1986).

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket

«Nasjonal verneplan for fyrstasjoner»s vurdering

I «Nasjonal verneplan for fyrstasjoner er det gitt følgende vurdering av Hellisøy fyrstasjon:

«Fyrstasjonen har stor aldersverdi med landets nest eldste støpejernsfyr. Fyrstasjonen har høy grad av opprinnelighet, med linseapparatet fremdeles i drift. Anlegget har stor miljøskapende verdi sett i sammenheng med bygningsmiljø og kulturlandskap på Fedje, og det gamle handelstedet på Kræmmerholmen.»

Riksantikvaren vil i tillegg bemerke

Fyrtårnet har fyrhistorisk verdi med dets spesielle konstruksjon av teglsteins- og natursteinsfylling som det bare finnes et annet eksempel på i landet.

Fyrstasjonen som tidligere familiestasjon, og kulturlandskapet på øya og inne på Fedje, kan gi et interessant bilde av liv og virke på fyrstasjonen utover fyrdriften.

Det følger av lov om kulturminner § 15 at Riksantikvaren kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Videre kan Riksantikvaren i henhold til lov om kulturminner § 19 frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet.

På bakgrunn av vurderingene ovenfor finner Riksantikvaren at Hellisøy fyrstasjon er et så verdifullt bygningsanlegg i både kulturhistorisk og arkitektonisk sammenheng at det oppfyller betingelsene for fredning etter bestemmelsen i § 15. Det er spesielt fyrstasjonens aldersverdi med landets nest eldste støpejernstårn Riksantikvaren legger vekt på når det gjelder fyrstasjonens verneverdi.

Riksantikvaren finner videre at det er hjemmel for å frede det avsatte området i henhold til bestemmelsen i § 19. Hele den lille øyas kulturlandskap hører naturlig med til fyrstasjonens nære omgivelser. Etter Riksantikvarens oppfatning er det nødvendig å frede det avsatte området for å oppnå hensikten med områdefredningen, nemlig å bevare virkningen av kulturminnene i miljøet.

Saksgang frem til fredningsvedtaket

Varsel om igangsettelse av fredningssak ble i samsvar med lov om kulturminner § 22.1 meddelt Fedje kommune og Hordaland fylkeskommune i brev av 6. september 1995. Samtidig ble meldingen kunngjort i Bergens Tidende, Strilen og Sunnhordland Bladet. Det er kommet inn 2 uttalelser til varselet:

1. Uttalelse fra Fedje kommune, Hovedutval for kultur og miljø, utskrift fra møte 21. september 1995
2. Uttalelse fra Fedje kommune, Formannskapet, utskrift fra møte 17. oktober 1995

Hovedutvalet for kultur og miljø og Formannskapet fattet vedtak om at Fedje kommune ikke har bemerkninger til fremlegget til Nasjonal verneplan for fyrstasjoner. Kommunen forutsetter at en fredning av Hellisøy ikke får praktiske konsekvenser for reiselivssatsingen i kommunen.

Det ble deretter utarbeidet fredningsforslag som ble sendt på høring til berørte parter i brev av 13. mars 1998. Forslaget ble samtidig lagt ut til offentlig ettersyn i

Fedje kommune og Hordaland fylkeskommune samt kunngjort i Norsk lysingsblad, Bergens Tidende og Strilen. Det er ikke kommet inn uttalelser til fredningsforslaget.

Fredningsforslaget av 13. mars 1998 ble i brev av 25. mai 1998 oversendt Fedje kommune for behandling i kommunestyret.

Riksantikvaren har mottatt brev fra Fedje kommune 28. februar 2000. Fedje kommune vedtok å godkjenne fredningsforslaget for Hellisøy fyrstasjon i kommunestyremøte 24. februar 2000. På bakgrunn av kommunestyrets vedtak og ovenstående begrunnelse finner Riksantikvaren det riktig å fatte vedtak om fredning av Hellisøy fyrstasjon.

Opplysning om klageadgang og tinglysing.

Riksantikvarens fredningsvedtak kan påklages til Miljøverndepartementet, jfr. forvaltningslovens § 28. Eventuell klage skal stiles Miljøverndepartementet, men sendes Riksantikvaren. Klagefrist er 3 uker innen mottakeslen av fredningsvedtaket.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med lov om kulturminner § 22.5.

Vennlig hilsen

Nils Marstein
riksantikvar

Unni Grønn

Vedlegg: - Kopi av utdrag fra «Norges fyr» (Bjørkhaug, Poulsson - Oslo 1986)

Gjenpart
m/vedlegg: - Miljøverndepartementet
- Hordaland fylkeskommune, Kulturseksjonen
- Fylkesmannen i Hordaland, Miljøvernadv.

Likelydende brev til:

Kystdirektoratet
Postboks 8158
0033 Oslo

Kystverket 2. distrikt
P.b. 466
5501 Haugesund

Fedje kommune
5133 Fedje

Hordaland fylkeskommune
Lars Hillesgt. 22
5020 Bergen

Hellisøy fyrstasjon

Navnet kommer trolig av *heller* = utoverhengende berg.

BELIGGENHET:

På Øst-Hellisøys sydside, ved sydvestpynten av Fedje, 60 45,1 + 42,7. G.nr. 173, b.nr. 1, Fedje kommune

OPPRETTET:

1855

FYRBYGNING:

Rødt jerntårn med 2 hvite belter, 32,3 m

LYSKARAKTER:

Fast hvitt med 1 blink hvert 30. sek. Rundtlysende

LYSSTYRKE:

960 000 cd (3. orden)

LYSETS HØYDE:

46,5 m over høyvann

LYSVIDDE:

18,8 n mil

BRENNETID:

4.7. - 2.5.

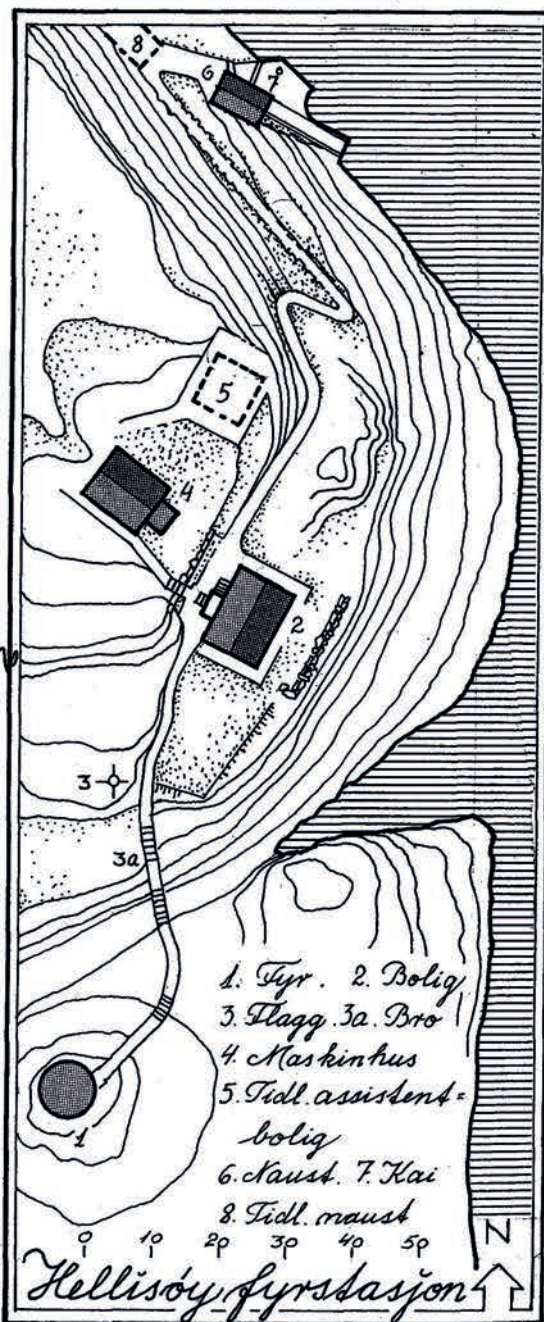

Fyrkommisjonen av 1828 hadde foreslått et fyr på Holmengrå som den beste plassering for et nordre innseilingsfyr til Bergen. Fyrkommisjonen av 1851 hadde etter en befaring av farvannet kommet til et annet resultat. Den anbefalte Hellisøy som det beste sted både som kystfyr og som innseilingsfyr. I en sammenligning med Holmengrå fremholdt kommisjonen bl.a.:

«Et Fyr ved Feje-osen vilde blive til langt mere Gavn for Søfarten, end om det sattes paa Holmengraa, da det søndre Løb er meget renere og sikrere end Fejefjord, hvorfor det ogsaa næsten utelukende søges av Skibe der kommer fra Søen eller skulle tilsøes.»

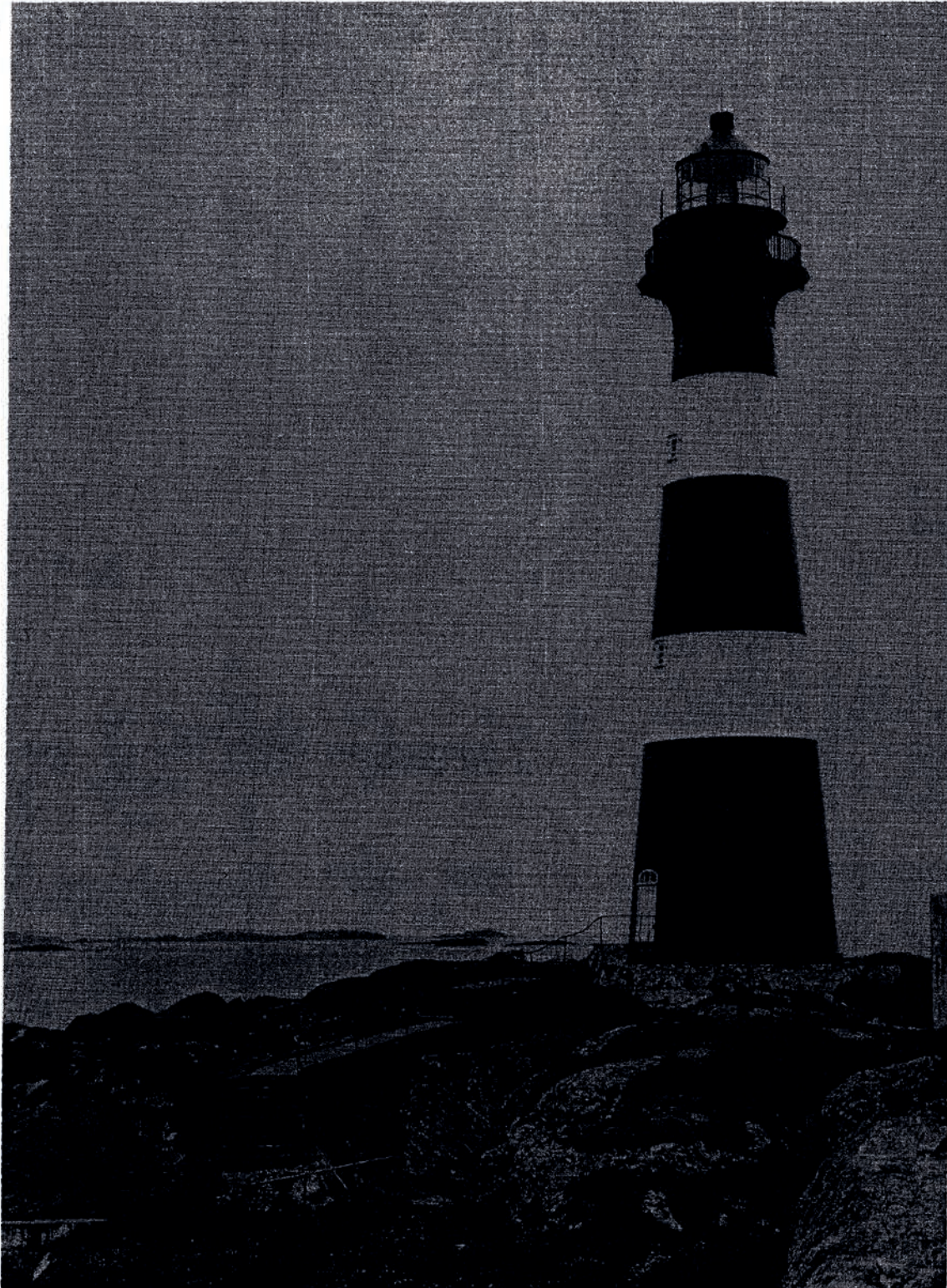
Et overslag som omfattet et høyt støpejernstårn og andre bygninger, var på 25 035 spd. Fyrdirek-

Hellisøy sett fra sydøst. Foto Kystdirektoratet.

Tegning etter kroki fra 1954, rev. 1981.

tøren var imidlertid betenkt over selve byggestedet, og skrev bl.a. «at hvis ikke man skulle træffe på en ualmindelig god sommer, byr den på så mange vanskeligheter, at jeg endnu ikke har sett dens make i de år jeg har vært i Fyrvesenets tjeneste».

Fyrtårnet er det andre i rekken av støpejernstårn i Norge. Foto 1981.

Anlegget på Hellisøy ble ikke tatt opp på det vanlige budsjett i terminen 1851/54, men ble bevilget av Stortinget etter et forslag fremmet av tre stortingsrepresentanter — en noe uvanlig fremgangsmåte.

Begge Hellisøyene, et jordstykke og rett til torvskjær på Fedje ble kjøpt for 255 spd. etter at overtakst var gitt.

Den nederste del av støpejernstårnet var levert fra Bærums Verk, og den øvre del fra Horten Mek. Verksted. Dette tårn var nr. to av denne type i Norge. I likhet med det som bygningsmessig ble utført ved det første støpejernstårn — Egerøy — ble også Hellisøy fyr innvendig forsynt med mursteinsføring. De to første etasjer i fyret er — bortsett fra trappeoppgangen — så å si kompakte, fylt med gråstein. Fra 3. etasje er mursteinsveggene ca. 2,5 m tykke, gradvis avtakende til enkel mursteinsbredde i toppetasjen, delvis med gråsteinsfylling mellom jern- og murvegg. Tårnsokkelen er av granitt, 12 tommer høy.

Tårnet er satt opp av 1 toms støpte jernplater boltet sammen med 6 toms flenser. Ca. 35 000 murstein gikk med til de innvendige murene og 30 kubikkfavner (105 m³) gråstein til innvendig fylling.

Lyktehus til et 2. ordens fyrapparat ble levert fra Nes Jernverk. Et gammelt fyrapparat fra Lista fyr ble installert her.

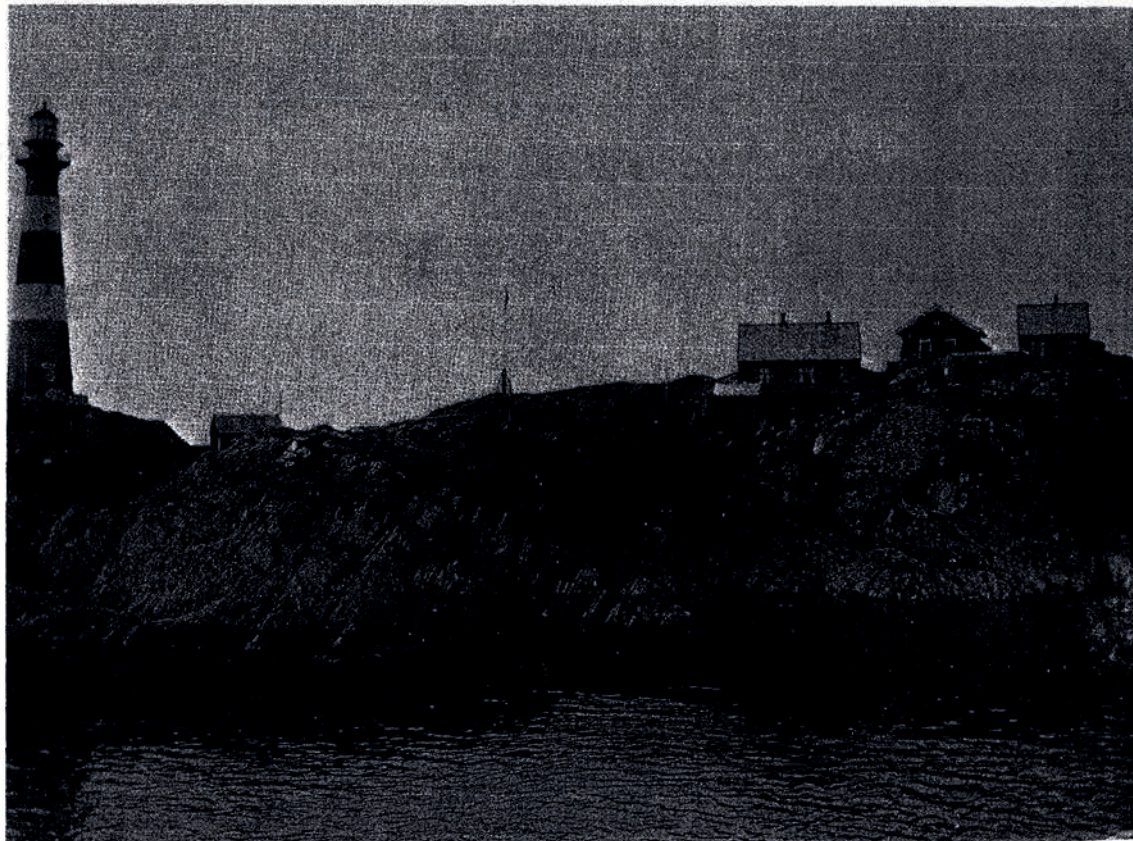
Fyrforvalterboligen på 15 x 10 m skulle også huse en fyrassistent samt en fyrkarl som fyrforvalteren var forpliktet til å holde og som han hadde et visst tillegg i lønnen for, til dekning av utgifter i den forbindelse.

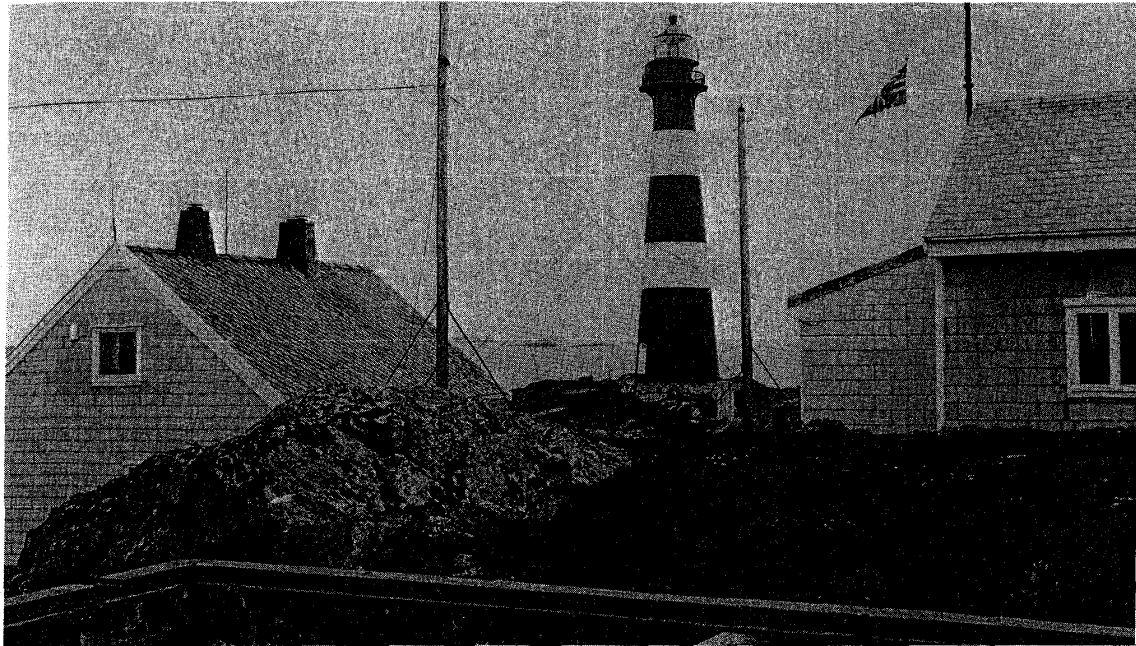
Det ble videre på Hellisøy satt opp et uthus på 10 x 7,3 m, og et torvhus og to naust — det ene over sundet på Fedjelandet. Ved båthuset på Hellisøy ble det videre ført opp en landingskai med svingkran.

Ifølge arbeidslister var det opptil 95 mann i arbeid på fyret og de øvrige anlegg.

Hellisøy fyr ble tent den 15. oktober 1855.

Hellisøy fyrstasjon sett fra øst, mellom 1887 og 1902. Foto Kystdirektoratet.

Hellisøy fyr, bolig og maskinhus sett fra nord. Foto 1981.

I 1875 ble det installert ny lampe for parafinolje. En oljebod ble oppført i 1887.

Under et voldsomt tordenvær den 4. januar 1902 slo lynet ned. Det forplantet seg fra fyrtårnets lynavleder til telefonledningen til boligen med den følge at det brøt ut brann og boligen brant ned til grunnen. Det måtte da innredes en provisorisk bolig til fyrbetjeningen i uthuset, mens familiene ble innlosjert i land.

I 1903 ble det oppført to boliger, en til fyrvokteren og en til fyrassistenten. Et værelse og kjøkken ble innredet i fyrvokterboligen til reserveassistenten.

I anledning bevilgninger til disse to boliger kom det til stor debatt i Stortinget, med skarpe angrep på den offentlige administrasjon. Bl.a. uttalte representanten Bakke — sognepresten på stedet — at «man ikke alltid kan sverge til at administrasjonen er den rette sakkyndige hvor det gjelder billige anbud» og «noget saa skrikende ved dette forhold at det maa vekke oppmerksomhet . . . vil gi chefen for Forsvarsdepartementet et vink om at der maa sees nøie paa de forslag som fremlegges». Og representanten Vinje uttaler at «det forekommer mig at Fyrdirektøren i en rekke aar har fremlagt for høie overslag . . . jeg tror administrasjonen bør rette seg efter disse uttalelser. Ellers vil det ad aare ogsaa faa uttrykk i konklusjonen og ikke bare i premissene».

Statsråden uttalte derimot bl.a. at «fyrvæsenet administreres efter min mening i alle retninger paa en utmerket anerkjendende maate».

I 1903 ble det for øvrig også gitt bevilgning til et nytt fyrapparat av 3. orden og et nytt lyktheus. Det gamle fyrapparat som opprinnelig hadde stått på Lista fyr, ble nå kassert. Det nye kom på kr. 23 000,-.

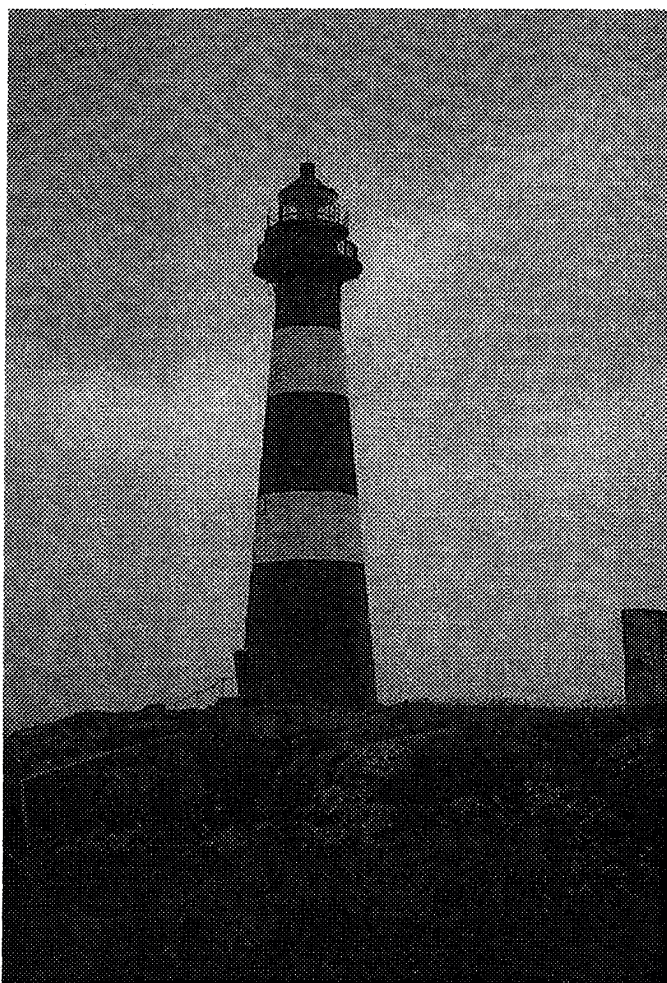
Fyrforvalteren får for øvrig ganske tidlig et lån fra Fondet for Salg av Statens Eiendommer på 150 spd. til jorddyrking. I mange år blir det holdt et par kyr og noen sauer på fyrets grunn.

I 1954 ble fyret elektrifisert med strøm fra land. Etter forslag fra fyrmesteren ble det innført en ordning med «sovende vakt», og den ene betjentstillingen ble inndratt. Erfaringene viste at tilværelsen ute på fyret ble for ensom. I 1959 gikk man derfor over til såkalt «stasjon uten familiebolig» og betjeningen på fyret bestod fra nå av av fyrmester, fyrbetjent og reservebetjent.

Fyrmesterboligen ble innredet med hybler og fellesrom. Fyrbetjentboligen ble solgt og fjernet.

Fyrstasjonen tar også meteorologiske observasjoner.

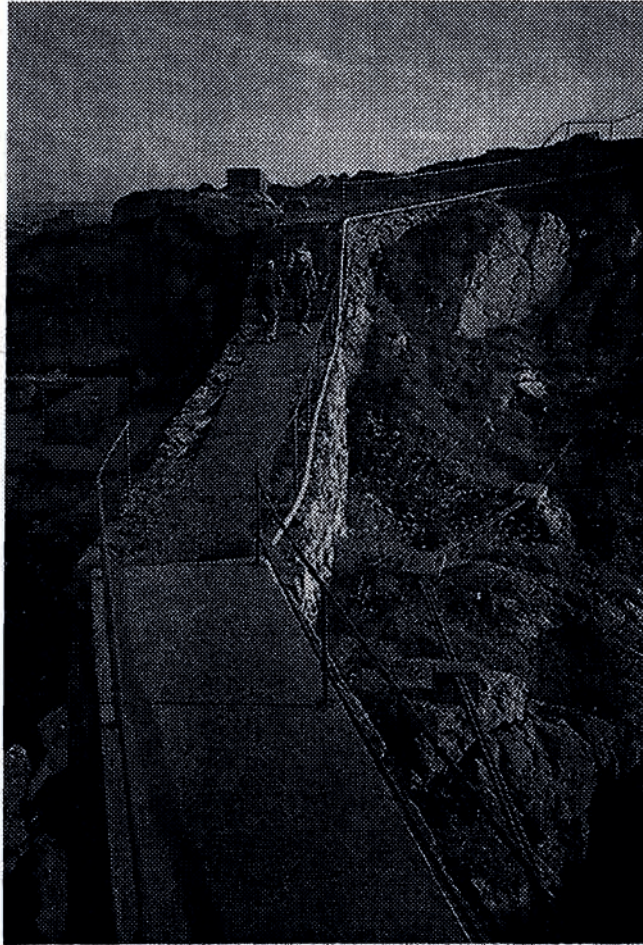
I henhold til planen av 28. april 1982 er det hensikten å automatisere Hellisøy fyr i 1988, men stasjonen skal fremdeles være bemannet.

Hellisøy fyrstasjon - fyrtårn

Hellisøy fyrstasjon - fyrvokterbolig og maskinhus

Hellisøy fyrstasjon - vei til fyret

Hellisøy fyrstasjon - naust